

PREVENTÍVNY ÚTOK – LEGÁLNA KATEGÓRIA, ALEBO MEDZINÁRODNOPRÁVNA ILÚZIA?

doc. JUDr. Peter Lysina, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
peter.lysina@flaw.uniba.sk

Preventívny útok – legálna kategória, alebo medzinárodnoprávna ilúzia?

Článok skúma právny status preventívneho použitia sily v medzinárodnom práve so zameraním na Chartu OSN, judikatúru Medzinárodného súdneho dvora a dominantnú doktrínu. Autor rozlišuje medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou, pričom kľúčovým kritériom ich odlišenia je bezprostrednosť hrozby. Zdôrazňuje, že právo na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN je viazané na existenciu ozbrojeného útoku a jeho výkon podlieha požiadavkám nevyhnutnosti a proporcionality. Poukazuje na reštriktívny výklad výnimiek zo zákazu použitia sily a na ich úzke chápanie v judikatúre aj doktríne. Záver potvrdzuje, že preventívny útok v užšom zmysle naďalej zostáva mimo rámca dovoleného použitia sily, hoci dynamika bezpečnostného prostredia vytvára kontinuálny tlak na prehodnotenie tradičného chápania bezprostrednosti.

Preventive Attack – Legal Category or International Law Illusion?

The article examines the legal status of preventive use of force in international law, focusing on the UN Charter, the jurisprudence of the International Court of Justice, and prevailing legal doctrine. It carefully distinguishes between anticipatory (pre-emptive) self-defence, which responds to an imminent and unavoidable threat, and so-called preventive self-defence directed against a more remote or hypothetical risk. The key distinguishing criterion is the imminence of the threat. The author emphasises that the right to self-defence under Article 51 of the UN Charter is strictly linked to the occurrence of an armed attack

and remains subject to the requirements of necessity and proportionality. The paper highlights the restrictive interpretation of exceptions to the prohibition on the use of force, both in case law and in doctrinal writings. In conclusion, the author argues that preventive attack in the narrow sense continues to fall outside the scope of permissible use of force under current international law, even though the evolving security environment continues to exert significant pressure to reconsider the traditional understanding of imminence.

Kľúčové slová: ius ad bellum, sebaobrana, bezprostrednosť, preventívny útok, preemptívny útok, Charta OSN

Keywords: ius ad bellum, self-defence, imminence, preventive attack, preemptive attack, UN Charter

<https://doi.org/10.46282/afi.2026.1.04>

Úvod

Otázka legality preventívneho použitia sily sa pravidelne vracia do popredia vždy, keď štáty čelia rastúcej neistote, spravidla strategickej povahy. Intuitívna logika preventívneho konania (konať skôr, než sa hrozba materializuje) však naráža na rigidnú architektúru *ius ad bellum* vybudovanú po roku 1945.¹ Preto, jadrom problému, ktorý sa spája s preventívnym úderom nie je jeho politická racionalita, ale jeho zlučiteľnosť s medzinárodným právom, osobitne s právnym režimom Charty OSN.

V súčasnosti sa otázka preventívneho použitia sily opätovne otvára v rôznych bezpečnostných kontextoch.² Diskusia sa objavuje najmä v súvislosti s rýchlo sa vyvíjajúcimi vojenskými technológiami, šírením zbraní hromadného ničenia, transnacionálnym terorizmom a rastúcim významom kybernetických operácií. Osobitný tlak vytvárajú aj zbraňové systémy s extrémne krátkym reakčným časom, ako sú hypersonické rakety, autonómne drony či systémy umelej inteligencie, ktoré podľa časti doktríny môžu zužovať priestor pre tradičné chápanie bezprostrednosti hrozby. Azda aj preto sa v dielach popredných medzinárodných právnikov (no nielen v nich) čoraz častejšie objavuje otázka,

¹ Pozri napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 30 a nasl.

² Porovnaj napr. BETHLEHEM, D. *Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors*. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4, s. 769 a nasl.

či klasické parametre sebaobranu formulované v polovici 20. storočia zostávajú plne udržateľné v podmienkach dynamicky sa meniaceho bezpečnostného prostredia.³

Zdá sa, že vývoj bezpečnostných hrozieb postupuje rýchlejšie než evolúcia noriem medzinárodného práva. Z toho následne pramení nesúlad, ktorý vyvoláva napätie medzi normatívnou stabilitou systému Charty OSN a bezpečnostnou racionalitou štátov, ktoré čelia vysoko dynamickým a technologicky sofistikovaným rizikám. Preto sa preventívne použitie sily stáva nielen právnou otázkou (akokoľvek významnou), ale aj testom adaptability súčasného režimu *ius ad bellum*.

Mojou ambíciou je v predkladanom článku sumarizovať výsledky výskumu, v ktorom som sa zamerlal na posúdenie, či preventívne použitie sily v užšom zmysle možno považovať za dovolené podľa súčasného medzinárodného práva. Uvedenému zodpovedá aj výskumná hypotéza o tom, že napriek rýchlym technologickým a geopolitickým zmenám v posledných desaťročiach (vrátane rýchleho šírenia pokročilých zbraňových systémov, kybernetických kapacít, hypersonických nosičov, dronov a umelej inteligencie v rozhodovacích procesoch) preventívne použitie sily v užšom zmysle naďalej nemožno považovať za legálnu formu sebaobranu. Takto sformulovaná výskumná hypotéza vychádza predovšetkým z predpokladu, že prah „ozbrojeného útoku“ podľa čl. 51 Charty OSN⁴ a kritérií z prípadu *Caroline* z roku 1837⁵ zostáva úmyselne vysoký, aby sa zabránilo subjektívnemu rozširovaniu sebaobranu na vzdialené hrozby. Domnievam sa tiež, že rýchle technologické zmeny paradoxne posilňujú potrebu striktnej interpretácie pravidiel o použití sily, pretože znižujú latenciu možných útokov a zvyšujú riziko chybných alebo zneužitých preventívnych akcií.

V rámci výskumu boli využité predovšetkým normatívno-dogmatická metóda výkladu medzinárodného práva, doplnená o analýzu praxe štátov a *opinio iuris* pri posudzovaní možného vývoja obyčajového práva. Argumentácia je podporená komparatívnou doktrínálnou analýzou a metódou prípadových štúdií vybraných situácií použitia sily.

³ Porovnaj DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 187 a nasl.

⁴ Pozri napr. RUYSS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 135 a nasl.

⁵ Pozri napr. WEBSTER, D. Letter to Lord Ashburton of 6 August 1842, in: MOORE, J. B. (ed.). *A Digest of International Law*, vol. II. Washington: Government Printing Office, 1906, s. 412 a nasl.

1 Zákaz použitia sily v medzinárodnom práve

1.1 Článok 2 odsek 4 Charty OSN

Hneď v úvode zdôrazňujem, že základným kameňom súčasného režimu *ius ad bellum* zostáva zákaz použitia sily podľa článku 2 ods. 4 Charty OSN.⁶ Tu je dôležité aj to, že čl. 2 ods. 4 Charty OSN sa netýka len skutočného nasadenia ozbrojenej sily, ale zakazuje aj hrozbu silou proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti ktoréhokolvek štátu a rovnako aj akékoľvek iné konanie, ktoré by bolo v rozpore s cieľmi OSN. Formulácia článku je pritom všeobecne chápaná ako zámerne široká, aby pokryla rôzne podoby vojenského nátlaku a zabránila obchádzaniu zákazu prostredníctvom čisto formalistických argumentov.⁷

Medzinárodný súdny dvor (ďalej „MSD“) to vo svojej judikatúre opakovane podčiarkol ako kľúčový prvok súčasného medzinárodného práva. Napr. v poradnom stanovisku *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* označil princípy vyjadrené v článku 2 ods. 4 Charty OSN za jedny z „kardinálnych princíпов“ Charty.⁸ Podobne v prípade *Armed Activities on the Territory of the Congo* súd zdôraznil fundamentálny význam rešpektovania zákazu použitia sily pre fungovanie systému kolektívnej bezpečnosti.⁹

Mimoriadnu váhu má predovšetkým rozsudok z roku 1986 v prípade *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*. Súd tam uviedol, že zákaz použitia sily patrí medzi „základné princípy súčasného medzinárodného práva“¹⁰, a zároveň potvrdil jeho existenciu nielen ako zmluvnej normy Charty OSN, ale aj ako pravidla obyčajového

⁶ Porovnaj BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press. 1963. s. 112–115, prípadne CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing. 2021. s. 93–115, resp. RANDELZHOFFER, A., DÖRR, O. (eds.). *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Vol. I. (3. vydanie). Oxford: Oxford University Press. 2012. čl. 2(4), marg. č. 16–25.

⁷ Pozri aj SVÁK, J., MAREČEK, L. a kol. *Medzinárodné právo verejné a úvod do verejného medzinárodného práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2024, s. 176.

⁸ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, § 70.

⁹ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, ICJ Reports 2005, § 148.

¹⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 190.

medzinárodného práva záväzného pre všetky štáty.¹¹ Týmto významne prispel k upevneniu univerzálneho charakteru tohto zákazu.

Aj v doktríne dnes jednoznačne prevláda názor, že zákaz použitia sily má povahu normy *ius cogens*, od ktorej sa nemožno odchyliť ani medzinárodnou zmluvou, ani vznikom protichodného obyčajového pravidla.¹² Tu považujem za potrebné pripomenúť, že MSD síce túto kvalifikáciu nikdy výslovne neformuloval v kategorickej podobe, no jeho judikatúra však systematicky poukazuje na mimoriadne postavenie zákazu použitia sily v hierarchii noriem medzinárodného práva.¹³

Zákaz použitia sily platí univerzálne, a to ako pre veľké, tak aj pre malé štáty, bez ohľadu na ich mocenské postavenie či aliančné väzby. Predstavuje tak jeden z najpevnejších normatívnych pilierov súčasného medzinárodného poriadku a východiskový bod pre posudzovanie zákonnosti použitia ozbrojenej sily v medzinárodných vzťahoch.¹⁴

1.2 Všeobecne uznávané výnimky

Význam zákazu použitia sily v medzinárodnom práve sa odráža aj v tom, že Charta OSN pripúšťa iba úzko vymedzené výnimky z tohto všeobecného zákazu. V praxi štátov, judikatúre MSD, ako aj v prevažnej časti doktríny¹⁵ sa za hlavné akceptované kategórie považujú dve:

¹¹ Porovnaj GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 30–31, resp. DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 89–90.

¹² Napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 32–34, CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021. s. 101–104, ORAKHELASHVILI, A. *Peremptory Norms in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 50–66, GREEN, J. A. *The Persistent Objector Rule in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016. s. 213–215.

¹³ Pozri - Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, § 70, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ Reports 2005, § 148, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 190, príp. INTERNATIONAL LAW COMMISSION. Draft Conclusions on Identification of Peremptory Norms of General International Law (jus cogens), with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission. 2022. Vol. II, Part Two. s. 141–147.

¹⁴ Porovnaj napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 30–33, resp. CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021. s. 96–100.

¹⁵ Napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 30–33.

a) *použitie sily autorizované Bezpečnostnou radou OSN podľa VII. kapitoly Charty* - Takáto má za cieľ obmedziť jednostranné použitie sily a súčasne zabezpečiť, aby zásahy do suverenity štátov mali legitímny medzinárodný mandát.¹⁶

b) *individuálna alebo kolektívna sebaobrana podľa článku 51 Charty OSN* - Kľúčová podmienka pre uplatnenie práva na sebaobranu pritom znie „ak dôjde k ozbrojenému útoku proti členovi Organizácie Spojených národov“. MSD v rozsudku *Nicaragua*¹⁷ výslovne potvrdil, že právo na kolektívnu sebaobranu možno uplatniť len za predpokladu existencie ozbrojeného útoku a na základe žiadosti napadnutého štátu. Toto bolo potvrdené aj v neskorších prípadoch, pričom ako príklad uvádzam prípad *Oil Platforms*.¹⁸

Na základe uvedeného je zrejmé, že ak by preventívne použitie sily malo byť právne obhájiteľné, muselo by byť subsumovateľné práve pod rámec sebaobrany podľa čl. 51 Charty OSN.

2 Anticipačná sebaobrana verzus tzv. preventívna sebaobrana

Doktrína medzinárodného práva rozlišuje medzi anticipačnou (resp. preemptívnou) sebaobranou a tzv. preventívnou sebaobranou. Skôr než pristúpim k vymedzeniu týchto pojmov, považujem za potrebné pristať sa aj pri terminologickom odlíšení termínov anticipačný (preemptívny) a preventívny útok na jednej strane a anticipačná (preemptívna) a tzv. preventívna sebaobrana na strane druhej. Tieto pojmy sa v súvislosti so skúmanou problematikou nezriedka zamieňajú, čo môže byť akiste máťuce. Preto upozorňujem, že ide o označenie podobných typov situácií, avšak z perspektívy odlišných disciplín. Zatiaľ čo pojmy anticipačný (preemptívny) a preventívny útok pochádzajú predovšetkým z vojensko-strategického diskurzu, pojmy anticipačná (resp. preemptívna) a tzv. preventívna sebaobrana sa používajú najmä v právnej argumentácii medzinárodného práva pri posudzovaní prípustnosti

¹⁶ RUIJS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. s. 54 - 60.

¹⁷ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 195.

¹⁸ Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 2003, § 51.

použitia sily.¹⁹ Treba zároveň poznamenať, že terminológia používaná na označenie jednotlivých foriem použitia sily pred uskutočnením ozbrojeného útoku nie je v odbornej literatúre úplne jednotná. Jednotliví autori používajú pojmy anticipačná, preemptívna alebo aj tzv. preventívna sebaobrana s čiastočne odlišným významovým obsahom.²⁰

Pokiaľ ide o predkladaný článok, v celom jeho rozsahu používam termín sebaobrana so zodpovedajúcim prívlastkom. Zároveň však dodávam, že samotné použitie pojmu „sebaobrana“ v tomto kontexte nepredurčuje záver o súlade takéhoto konania s právnym režimom Charty OSN. Ten je práve predmetom skúmania. Termín používam predovšetkým deskriptívne na označenie argumentácie štátov odvolávajúcich sa na sebaobranu, pričom otázka, či sú podmienky práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN skutočne splnené, zostáva predmetom samostatného právneho posúdenia.

2.1 Anticipačná (preemptívna) sebaobrana

V právnej literatúre sa pojmy anticipačná a preemptívna sebaobrana často používajú ako synonymá.²¹ Na druhej strane, časť autorov medzi oboma pojmami rozlišuje a snaží sa ich význam presnejšie diferencovať. Príkladom môže byť aj Gray, ktorá upozorňuje, že diskusia o anticipačnej sebaobrane v medzinárodnom práve sa sústreďuje predovšetkým na otázku reakcie na bezprostredne hroziaci ozbrojený útok, pričom terminológia preemptívneho konania sa v literatúre často objavuje v širšom bezpečnostno-strategickom diskurze a nie vždy sa používa jednotne.²² Ešte podrobnejšie rozlíšenie ponúka Dinstein, ktorý v rámci analýzy práva na sebaobranu rozlišuje medzi interceptívnou sebaobranou reagujúcou na bezprostredne hroziaci ozbrojený útok, ktorú považuje za legálnu a preemptívnym úderom smerujúcim proti útoku v pokročilom štádiu prípravy, ktorý vníma už ako problematický

¹⁹ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 150 – 155, DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 187 – 193, resp. JANKUV, J. a kol. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 280.

²⁰ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 168 – 170.

²¹ Porovnaj napr. GREEN, J. A.: *The International Court of Justice and Self-Defence in International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2009. s. 88 – 95, BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Oxford University Press, 1963. s. 257 – 264.

²² GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. s. 150 – 155.

a spravidla nelegálny. Okrem toho používa ešte termín preventívnej vojny namierenej proti vzdialenejšej potenciálnej hrozbe, pričom tento typ konania považuje za nezlučiteľný s medzinárodným právom.²³

V diskusii o anticipačnej sebaobrane v medzinárodnom práve sa za tradičný východiskový bod považuje výmena diplomatických nót medzi Spojeným kráľovstvom a Spojenými štátmi americkými v súvislosti s tzv. incidentom Caroline z roku 1837. O čo v predmetnom prípade išlo? Britské jednotky v amerických vodách napadli a zničili americkú loď Caroline, ktorá slúžila na zásobovanie povstalcov v britskej Kanade. Tento krok vyvolal vážny diplomatický spor medzi Veľkou Britániou a Spojenými štátmi.²⁴ V nasledujúcej výmene nót medzi americkým štátnym tajomníkom Danielom Websterom a britským vyslancom Lordom Ashburtonom sa sformuloval princíp, ktorý dodnes patrí k základným východiskám pri posudzovaní prípustnosti anticipačnej sebaobrany. Webster uviedol, že na ospravedlnenie takéhoto použitia sily musí ísť o nutnosť sebaobrany, ktorá je okamžitá, zdrvivúca, nenecháva žiadnu inú možnosť a nedovoľuje žiadny čas na rozmýšľanie („*a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation*“).²⁵ Táto formulácia, známa ako *Caroline test*, stanovuje veľmi prísne podmienky. Hrozba ozbrojeného útoku musí byť bezprostredná a neodvratiteľná, pričom napadnutý štát nesmie mať k dispozícii žiadne iné účinné prostriedky na jej odvrátenie. Reakcia zároveň musí byť striktnie viazaná na odstránenie tejto hrozby. Tieto požiadavky úzko súvisia s klasickými zásadami medzinárodného práva o použití sily – najmä s princípmi nevyhnutnosti a proporcionality.²⁶

Význam *Caroline testu* pretrval aj po prijatí Charty OSN v roku 1945. Totiž, čl. 51 Charty OSN síce uznáva právo na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu „v prípade ozbrojeného útoku“, no na druhej strane, nevenuje pozornosť tomu, či právo na sebaobranu možno uplatniť aj v situácii, keď ozbrojený útok ešte nenastal, ale už bezprostredne hrozí.

²³ DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 187 a nasl.

²⁴ JENNINGS, R., Y. *The Caroline and McLeod Cases*, *American Journal of International Law*, 1938, Vol. 32, No. 1, s. 82 a nasl.

²⁵ WEBSTER, D. *Letter to Lord Ashburton of 6 August 1842*, in: MOORE, J. B. (ed.). *A Digest of International Law*, vol. II. Washington: Government Printing Office, 1906. s. 412.

²⁶ DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 187 a nasl.

2.2 Preventívna sebaobrana

Pod označením tzv. preventívna sebaobrana je potrebné rozumieť použitie ozbrojenej sily proti hrozbe, ktorá ešte nedosiahla štádium bezprostrednosti. Na rozdiel od anticipačnej sebaobrany, ktorá reaguje na bezprostredný ozbrojený útok, tzv. preventívna sebaobrana smeruje proti potenciálnemu nebezpečenstvu, ktorého realizácia sa predpokladá až v budúcnosti. To znamená, že štát v takomto prípade vychádza zo strategického odhadu, ako sa bezpečnostná situácia vyvíja, a chce hrozbu zastaviť skôr, než sa stane akútnou alebo než sa začne reálne pripravovať konkrétny ozbrojený útok. Časovo je to teda oveľa skoršia fáza než anticipačná sebaobrana.²⁷

V literatúre sa tzv. preventívna sebaobrana často spája s pojmom preventívna vojna alebo len jednoducho preventívne použitie sily. Typicky ide o situácie, v ktorých štát odôvodňuje použitie sily existenciou potenciálnej budúcej hrozby, napríklad v podobe postupného zvyšovania vojenských kapacít iného štátu, vývoja nových zbraňových systémov alebo očakávaného strategického posilnenia protivníka. Charakteristickým znakom takéhoto konania je skutočnosť, že potenciálny protivník ešte nezačal realizovať konkrétny ozbrojený útok ani nevykonnáva kroky, ktoré by bezprostredne smerovali k jeho uskutočneniu.²⁸

Práve v absencii bezprostrednosti vidím hlavný rozdiel medzi anticipačnou sebaobranou a tzv. preventívnou sebaobranou. Kým v prípade anticipačnej sebaobrany ide o reakciu na situáciu, v ktorej je útok prakticky neodvratný a čas na reakciu je minimálny, v prípade tzv. preventívnej sebaobrany ide o výsledok širšieho bezpečnostného hodnotenia a snahu predísť budúcej zmene strategickkej rovnováhy. Azda aj preto časť autorov v kontexte tzv. preventívnej sebaobrany termín „sebaobrana“ ani nepoužívajú. Namiesto toho uvádzajú preventívna vojna.²⁹ V predkladanom článku sa z rovnakého dôvodu k spojeniu „preventívna sebaobrana“ pripája doplnok „tzv.“.

V súvislosti s tzv. preventívnou sebaobranou vzniká otázka, do akej miery možno použitie sily proti vzdialenejšej hrozbe považovať za

²⁷ DINSTEIN, Y. War, Aggression and Self-Defence, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. s. 226 a nasl.

²⁸ GRAY, C. International Law and the Use of Force. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl., CORTEN, O. The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021, s. 403 a nasl.

²⁹ Napr. O'CONNELL, M. E. "The Myth of Preemptive Self-Defense." ASIL Task Force Papers, 2002, s. 1–3.

zlučiteľné s právnym režimom Charty OSN. Keďže tzv. preventívna sebaobrana reaguje na hrozbu, ktorá ešte nedosiahla štádium bezprostrednosti, jej vzťah k právu na sebaobranu zostáva predmetom významnej diskusie v medzinárodnoprávnej teórii aj praxi.³⁰

3 Výklad článku 51 Charty OSN v judikatúre Medzinárodného súdneho dvora

Čl. 51 Charty OSN, osobitne jeho pasáž „ak dôjde k ozbrojenému útoku proti členovi OSN, nijaké ustanovenie Charty neprekáža prirodzenému právu na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu“, predstavuje kľúčové ustanovenie upravujúce právo štátov na individuálnu a kolektívnu sebaobranu. A preto práve interpretácia tohto článku MSD prispieva v rozhodujúcej miere k vymedzeniu hraníc, v ktorých je v medzinárodnom práve prípustné použiť ozbrojenú silu. Judikatúra MSD pritom systematicky zdôrazňuje výnimočný charakter sebaobrany ako jednej z mála výnimiek zo všeobecného zákazu použitia sily zakotveného v čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Súd preto pristupuje k interpretácii čl. 51 skôr reštriktívne a dôsledne skúma splnenie podmienok, ktoré umožňujú štátu legitímne použiť ozbrojenú silu. Medzi tieto podmienky patrí najmä existencia ozbrojeného útoku, ako aj dodržanie kritérií nevyhnutnosti a proporcionality.

3.1 Ozbrojený útok ako *conditio sine qua non* sebaobrany

Ako už bolo naznačené vyššie, formulácia čl. 51 Charty OSN predstavuje základnú podmienku, ktorá musí byť splnená pred tým, než môže štát oprávnenne pristúpiť k použitiu ozbrojenej sily v sebaobrane. Toto si plne uvedomuje aj MSD, ktorý vo svojej judikatúre opakovane zdôrazňuje, že práve existencia ozbrojeného útoku predstavuje esenciálny moment výkonu práva na sebaobranu.

Azda najvýznamnejším je výklad pojmu ozbrojený útok, ktorý poskytol MSD v rozhodnutí vo veci *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*. Súd v tomto prípade rozlíšil medzi pojmom „použitie sily“ a „ozbrojený útok“. Podľa jeho názoru nie každé použitie sily dosahuje intenzitu potrebnú na kvalifikáciu ako ozbrojený útok.

³⁰ Pozri napr. WELLER, M. (ed.). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 20–23, O'CONNELL, M. E. *The Power and Purpose of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 281 a nasl.

Súd uviedol, že ozbrojený útok predstavuje najzávažnejšiu formu použitia sily a zahŕňa najmä inváziu ozbrojených síl, bombardovanie alebo vyslanie ozbrojených skupín vykonávajúcich operácie porovnateľné svojou intenzitou s regulárnymi vojenskými operáciami. *A contrario*, niektoré menej závažné formy podpory ozbrojených skupín, ako napríklad poskytovanie logistickej alebo finančnej pomoci, môžu predstavovať porušenie zákazu použitia sily, no nemusia dosahovať prah potrebný na kvalifikáciu ako ozbrojený útok. Toto rozlíšenie má zásadný význam, pretože práve existencia ozbrojeného útoku predstavuje právny základ pre uplatnenie práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN.³¹ Rozlíšenie medzi použitím sily a ozbrojeným útokom tak predstavuje jeden z kľúčových prvkov judikatúry MSD, ktorý významne zužuje situácie, v ktorých môže štát legitímne uplatniť právo na sebaobranu.

Uvedený prístup k výkladu pojmu ozbrojený útok bol potvrdený aj v neskoršej judikatúre. V prípade *Oil Platforms* MSD skúmal, či útoky Spojených štátov na iránske ropné plošiny mohli byť odôvodnené ako opatrenia sebaobranu. Súd v tejto súvislosti zdôraznil, že štát, ktorý sa dovoľáva práva na sebaobranu, musí preukázať existenciu ozbrojeného útoku, ktorý možno pripísať druhému štátu. Súd zároveň pripomenul, že podmienky výkonu práva na sebaobranu musia byť vykladané striktné. Keďže Spojené štáty nedokázali presvedčivo preukázať, že incidenty v Perzskom zálive predstavovali ozbrojený útok pripísateľný Iránu, MSD dospel k záveru, že podmienky výkonu práva na sebaobranu neboli splnené.³² Judikatúra MSD tým naznačuje, že samotné tvrdenie o existencii ozbrojeného útoku nepostačuje. Štát, ktorý sa dovoľáva sebaobranu, musí jeho existenciu preukázať dostatočne presvedčivým spôsobom.

Podobný prístup možno vidieť aj v rozhodnutí v prípade *Armed Activities on the Territory of the Congo*. Uganda v tomto prípade tvrdila, že jej vojenská prítomnosť na území Konžskej demokratickej republiky bola legitímnou reakciou na útoky ozbrojených skupín operujúcich z konžského územia. MSD však konštatoval, že Uganda nepreukázala existenciu ozbrojeného útoku, ktorý by bolo možné pripísať konžskému štátu, a preto nemohla oprávnené uplatniť právo na sebaobranu.³³

³¹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, § 191 - 195.

³² Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 2003, § 51, 73–76.

³³ Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ Reports 2005, § 146 - 147.

Rozhodnutie je preto často interpretované ako potvrdenie skôr reštriktívneho prístupu MSD k možnosti uplatnenia sebaobrany proti útokom neštátnych aktérov.

Vychádzajúc z uvedeného, na tomto mieste môžeme skonštatovať, že judikatúra MSD potvrdzuje, že právo na sebaobranu môže byť uplatnené iba:

a) v prípade, ak dôjde k ozbrojenému útoku, ktorý dosahuje určitú úroveň závažnosti a

b) ozbrojený útok musí byť pripísateľný štátu alebo musí byť možné konanie pripísať podľa pravidiel medzinárodného práva.

Takýto výklad zároveň odráža snahu súdu zachovať výnimočný charakter sebaobrany a zabrániť jej zneužívaniu ako prostriedku legimitizácie použitia sily. Tento prístup zároveň posilňuje systém kolektívnej bezpečnosti Charty OSN tým, že obmedzuje priestor pre jednostranné použitie ozbrojenej sily.

3.2 Priestor pre anticipačnú sebaobranu?

Jednou z najdiskutovanejších otázok súčasného medzinárodného práva v oblasti použitia sily je akiste aj problematika anticipačnej sebaobrany. Ide o situáciu, v ktorej štát použije ozbrojenú silu ešte pred tým, než dôjde k samotnému ozbrojenému útoku, avšak v reakcii na bezprostrednú a vážnu hrozbu takéhoto útoku.

Hneď na úvod pripomínam, že čl. 51 Charty OSN výslovne viaže vznik práva na sebaobranu na moment, „ak dôjde k ozbrojenému útoku“. Táto formulácia viedla značnú časť doktríny k reštriktívnemu výkladu možnosti anticipačnej sebaobrany v rámci systému Charty OSN (napr. Brownlie, Dinstein). Naproti tomu iní autori (napr. Bowett, Greenwood, Schmitt) poukazujú na pretrvávajúcu relevanciu doktríny tzv. Caroline testu, podľa ktorej môže byť výkon práva na sebaobranu legitímny už v prípade bezprostrednej a neodvratnej hrozby ozbrojeného útoku.³⁴

Tu je tiež potrebné zdôrazniť, že ani MSD sa k otázke súladu anticipačnej sebaobrany s čl. 51 Charty OSN doposiaľ explicitne nevyjadril spôsobom, ktorý by poskytoval jednoznačné pravidlo. Judikatúra sa sústreďuje predovšetkým na posúdenie existencie ozbrojeného útoku

³⁴ Pozri napr. SCHMITT, M. N. Preemptive Strategies in International Law. Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 525 a nasl., resp. GREENWOOD, C. International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida and Iraq. San Diego International Law Journal, 2003, roč. 4, č. 1, s. 7 a nasl.

ako spúšťacieho momentu výkonu práva na sebaobranu, ako aj na splnenie ďalších podmienok jeho výkonu. Relevantná judikatúra MSD však potvrdzuje aj to, že právny režim sebaobranu obsahuje dve analyticky odlišné roviny. Prvou je existencia ozbrojeného útoku ako podmienky vzniku práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN. Druhou sú materiálne limity výkonu tohto práva vyplývajúce z obyčajového medzinárodného práva, najmä požiadavky nevyhnutnosti a proporcionality. Toto rozlíšenie zároveň poukazuje na skutočnosť, že otázka prípustnosti anticipačnej sebaobranu sa dotýka predovšetkým prvej z uvedených rovín, teda samotného momentu vzniku práva na sebaobranu.

Už v rozhodnutí vo veci *Nicaragua v. United States* súd zdôraznil, že výkon práva na sebaobranu je podmienený nielen existenciou ozbrojeného útoku, ale aj splnením požiadaviek nevyhnutnosti a proporcionality.⁴ Podobné východiská súd zopakoval aj v neskorších prípadoch, v ktorých skúmal nielen otázku existencie ozbrojeného útoku, ale aj primeranosť a nevyhnutnosť prijatých opatrení.

Možno len súhlasiť s Gray, podľa ktorej judikatúra MSD naznačuje skôr reštriktívny prístup, keďže súd systematicky viaže výkon práva na sebaobranu na existenciu ozbrojeného útoku a zároveň dôsledne skúma splnenie požiadaviek nevyhnutnosti a proporcionality. Hoci takýto prístup neposkytuje jednoznačnú odpoveď na otázku prípustnosti anticipačnej sebaobranu, naznačuje tendenciu MSD interpretovať čl. 51 Charty OSN spôsobom, ktorý obmedzuje možnosti jednostranného použitia ozbrojenej sily. Otázka prípustnosti anticipačnej sebaobranu zostáva predmetom pokračujúcej diskusie v doktríne aj štátnej praxi.

4 Dominantný postoj doktríny k hraniciam výkonu práva na sebaobranu v *ius ad bellum*

Diskusia o hraniciach výkonu práva na sebaobranu patrí aj dnes medzi najživšie otázky súčasného medzinárodného práva. V centre tejto debaty stojí napätie medzi požiadavkou zachovať reštriktívny charakter zákazu použitia sily podľa čl. 2 ods. 4 Charty OSN a snahou reflektovať meniace sa bezpečnostné prostredie, v ktorom štáty čelia novým typom hrozieb. Popri judikatúre MSD zohráva v tejto diskusii významnú úlohu aj doktrína medzinárodného práva, ktorá sa dlhodobo pokúša nájsť rovnováhu medzi týmito dvoma protichodnými tendenciami. Na jednej strane je to snaha zachovať reštriktívny charakter zákazu použitia sily ako jedného zo základných pilierov povojnového medzinárodného

právneho poriadku, ktorú zastávajú napríklad Brownlie, Gray či Corten. Na druhej strane iní autori, najmä Dinstein, Schmitt, Greenwood a Bethlehem, poukazujú na potrebu pružnejšieho výkladu práva na sebaobranu motivovanú tlakom bezpečnostného prostredia v určitých situáciách, napríklad v kontexte terorizmu, pôsobenia nešťatných aktérov či asymetrických konfliktov. Toto napätie sa obzvlášť výrazne prejavuje v doktrínálnej diskusii o prípustnosti anticipačnej a tzv. preventívnej sebaobranu, ktorá predstavuje aj ústrednú otázku tohto článku.

Pokiaľ ide o preventívne použitie sily proti vzdialenejšej alebo potenciálnej hrozbe (teda to, čo zodpovedá pojmu tzv. preventívnej sebaobranu), prevládajúci názor doktríny takéto konanie nepovažuje za dovolené podľa medzinárodného práva. Tento prístup ilustruje napríklad Dinstein, ktorý v tejto súvislosti používa termín preventívnej vojny namierenej proti vzdialenejšej potenciálnej hrozbe a považuje takýto typ konania za nezlučiteľný s medzinárodným právom. Rozhodujúcim kritériom je preňho bezprostrednosť hrozby, t. j. situácia, v ktorej štát nemá realistickú možnosť odvrátiť útok iným spôsobom než okamžitým použitím sily.³⁵ Podobne rezervovaný prístup zastáva aj Gray, ktorá upozorňuje, že prijatie širokej doktríny tzv. preventívnej sebaobranu by znamenalo zásadné rozšírenie jednej z mála výnimiek zo zákazu použitia sily zakotveného v čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Takýto posun by podľa nej oslaboval stabilitu normatívneho rámca *ius ad bellum*, pretože by štátom umožnil legitimizovať použitie sily na základe vlastných prognóz budúceho vývoja.³⁶ Významným príspevkom do diskusie o legalite tzv. preventívnej sebaobranu je aj analýza praxe štátov, ktorú ponúka Ruys. Na základe rozsiahleho preskúmania reakcií štátov na rôzne prípady použitia sily dospieva k záveru, že medzinárodné spoločenstvo zatiaľ nevytvorilo dostatočne konzistentné *opinio iuris* podporujúce existenciu všeobecného práva na tzv. preventívnu sebaobranu proti nebezpečným hrozbám. Inými slovami, hoci sa v praxi objavujú pokusy ospravedlniť použitie sily preventívnou logikou, tieto tvrdenia spravidla nenachádzajú širšie prijatie.³⁷ Uvedené zistenia zároveň korešpondujú s prevládajúcimi závermi doktrínálnej diskusie, podľa ktorých medzinárodné právo zatiaľ neposkytuje dostatočný základ pre uznanie všeobecného práva na tzv. preventívnu sebaobranu.

³⁵ DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 187.

³⁶ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 165.

³⁷ RUYSS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 459.

Pokiaľ ide o legalitu anticipačnej sebaobrany, doktrína medzinárodného práva nie je v otázke jej súladu s Chartou OSN jednotná. V jadre tejto debaty pritom nejde ani tak o samotnú existenciu práva na sebaobranu, ale skôr o otázku, ako interpretovať moment jeho vzniku podľa čl. 51 Charty OSN, najmä pokiaľ ide o význam pojmu „ozbrojený útok“ a požiadavku bezprostrednosti hrozby. V literatúre možno identifikovať dva základné prístupy k interpretácii čl. 51 Charty OSN.

Prvý interpretačný prístup odmieta striktné temporalistický výklad čl. 51 Charty OSN. Podľa jeho zástancov by interpretácia, ktorá viaže výkon práva na sebaobranu výlučne na moment po uskutočnení ozbrojeného útoku, viedla k neprimerane formalistickému výsledku. Štát by totiž bol nútený čakať na prvý úder aj v situácii, keď je z okolností zrejmé, že ozbrojený útok je bezprostredne hroziaci a prakticky neodvratný. Takéto chápanie by podľa tejto línie argumentácie oslabovalo samotnú funkciu práva na sebaobranu ako nástroja ochrany základnej bezpečnosti štátu.³⁸

V tejto súvislosti autori často poukazujú na doktrínu Caroline. Kritériá bezprostrednosti a nevyhnutnosti, formulované už v 19. storočí, sú v literatúre považované za analytický rámec, ktorý môže byť relevantný aj pri interpretácii súčasného medzinárodného práva.³⁹ Ak je hrozba ozbrojeného útoku bezprostredná a neodvratná, anticipačná reakcia štátu preto nemusí byť nevyhnutne v rozpore s logikou čl. 51 Charty OSN.⁴⁰ Takýto prístup možno nájsť napríklad v prácach Bowetta, Greenwooda či Schmitta, ktorí upozorňujú, že právo na sebaobranu nemožno redukovať na čisto časové kritérium.⁴¹ V podobnom duchu sa pokúsil problematiku anticipačnej sebaobrany systematizovať aj Bethlehem vo svojich tzv. Bethlehem Principles z roku 2012. Tento návrh súboru kritérií, ktoré majú pomôcť pri posudzovaní bezprostrednosti hrozby a nevyhnutnosti použitia sily, vychádza z premisy, že tradičné chápanie bezprostrednosti nemusí vždy dostatočne reflektovať charakter súčasných bezpečnostných hrozieb, najmä v kontexte

³⁸ Porovnaj napr. GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl.

³⁹ AREND, A., C., BECK, R., J. *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London: Routledge, 1993, s. 72 a nasl.

⁴⁰ BOWETT, D., W. *Self-Defence in International Law*. Manchester: Manchester University Press, 1958, s. 184 a nasl.

⁴¹ Pozri napr. GREENWOOD, C. *International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq*. *San Diego International Law Journal*, 2003, roč. 4, č. 1, s. 11 a nas., resp. SCHMITT, M., N. *Preemptive Strategies in International Law*. *Michigan Journal of International Law*, 2003, roč. 24, č. 2, s. 523 a nasl.

terorizmu a pôsobenia neštátnych aktérov. Hoci tieto princípy nezískali všeobecné prijatie v medzinárodnom práve, v literatúre sa často uvádzajú ako pokus o modernú formuláciu kritérií anticipačnej sebaobranu.⁴²

Takto formulovaný prístup však zároveň otvára otázku, kde presne leží hranica medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou. Totiž, domnievam sa, že ak by sa kritérium bezprostrednosti interpretovalo príliš voľne, rozdiel medzi týmito dvoma kategóriami by sa mohol postupne stierať. A obávam sa, že v takom prípade by sa právo na sebaobranu mohlo stať nástrojom legitimizácie zásahov založených skôr na strategických úvahách než na skutočne neodvratnej hrozbe.

Popri prístupe odmietajúcom striktné temporalistický výklad čl. 51 Charty OSN v doktríne nachádzame aj reštriktívnejší prístup, ktorý vychádza z doslovnej interpretácie čl. 51 Charty OSN. Formulácia „*if an armed attack occurs*“ je v tomto kontexte chápaná ako indikácia toho, že právo na sebaobranu vzniká až ako reakcia na skutočne prebiehajúci ozbrojený útok.⁴³ Pripustenie anticipačnej sebaobranu by podľa tejto argumentácie predstavovalo riziko postupného rozširovania výnimky zo zákazu použitia sily zakotveného v čl. 2 ods. 4 Charty OSN.⁴⁴ V krajnom prípade by takýto výklad mohol vytvoriť priestor pre legitimizovanie preventívnych zásahov založených na subjektívnych alebo politicky motivovaných hodnoteniach budúcich hrozieb.⁴⁵

Domnievam sa, že ani takéto striktné temporalistické čítanie čl. 51 Charty OSN však nie je bez problémov. V niektorých situáciách by totiž mohlo viesť k výsledku, v ktorom by štát musel čakať na prvý úder aj vtedy, keď je bezprostredná hrozba útoku zjavná a prakticky neodvratná. Navyše, moderné prostriedky vedenia vojny zároveň výrazne skracujú časový interval medzi identifikáciou hrozby a jej realizáciou, čo môže v extrémnych prípadoch obmedziť reálnu možnosť reagovať až po uskutočnení útoku.

Na druhej strane však obavy uvádzané zástancami striktného temporalistického prístupu vysvetľujú, prečo značná časť doktríny odmieta koncept tzv. preventívnej sebaobranu voči vzdialeným alebo iba hypotetickým hrozbám. Takéto konanie by oslabovalo normatívnu funkciu

⁴² BETHLEHEM, D. Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4, s. 770 a nasl.

⁴³ DINSTEN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*. 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 247 a nasl.

⁴⁴ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl.

⁴⁵ CASSESE, A. *International Law*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 355.

zákazu použitia sily a mohlo by viesť k jeho postupnej erózii v praxi štátov.⁴⁶

V literatúre sa v tejto súvislosti opakovane uvádza niekoľko argumentov podporujúcich reštriktívny výklad čl. 51 Charty OSN, z ktorých tri bývajú zdôrazňované najčastejšie ako dôvody pre odmietnutie tzv. preventívnej sebaobrany

a) Prvým z nich je oslabenie väzby na ozbrojený útok ako základnú podmienku výkonu práva na sebaobranu. Rozšírenie sebaobrany na vzdialené hrozby by totiž výrazne oslabilo väzbu čl. 51 Charty OSN na ozbrojený útok. V takom prípade by sa výnimka zo zákazu použitia sily postupne transformovala na širšie oprávnenie štátov konať preventívne na základe vlastného bezpečnostného hodnotenia.

b) Druhým problémom je neurčitosť kritéria hrozby. Bez požiadavky bezprostrednosti by bolo mimoriadne ťažké rozlíšiť medzi legítimnou obranou a agresívnym použitím sily. Hranica medzi týmito dvoma kategóriami by sa stala právne nestabilnou a závislou od subjektívneho hodnotenia jednotlivých štátov.

c) Tretím argumentom je riziko zneužitia spravodajských informácií. Preventívna logika je totiž mimoriadne citlivá na kvalitu a spoľahlivosť spravodajských hodnotení. Ak by sa použitie sily legitimizovalo na základe predpokladov o budúcom vývoji, existovalo by značné riziko, že rozhodnutia budú prijímané na základe neúplných alebo nesprávnych informácií. Skúsenosť s inváziou do Iraku v roku 2003 tento problém ilustruje obzvlášť výrazne.

Vo svetle uvedeného sa domnievam, že rozlišovanie medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou má svoju logiku. Predovšetkým, anticipačná sebaobrana, založená na bezprostrednej a neodvratnej hrozbe útoku, môže byť za určitých okolností kompatibilná s logikou práva na sebaobranu. Naopak, preventívny útok proti vzdialenej alebo hypotetickej hrozbe nemožno považovať za legítimný výkon tohto práva, pretože by podstatne oslabil základný zákaz použitia sily. Z tohto pohľadu sa Caroline test javí ako užitočný referenčný rámec. Neponúka síce jednoduché riešenie všetkých problémov spojených s anticipačnou sebaobranou, poskytuje však kritériá, ktoré umožňujú posudzovať mieru bezprostrednosti a nevyhnutnosti hrozby bez toho, aby sa otvoril priestor pre širokú doktrínu preventívnej vojny. Otázkou však zostáva,

⁴⁶ BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Oxford University Press, 1963, s. 275, SHAW, M. N. *International Law*. 9. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 932.

do akej miery sa tieto doktrínálne prístupy odrážajú v praxi štátov a v konkrétnych prípadoch použitia sily.

5 Prípadové štúdie

Doktrína je bezo sporu dôležitý aspekt výskumu, no nemenej dôležitým je aj pohľad právnej praxe. Aj preto ho nemôžem opomenúť ani v predkladanom článku. Na nasledujúcich prípadových štúdiách by som preto chcel ilustrovať, ako sa otázka preventívneho použitia sily prejavila a prejavuje v praxi štátov. Výberom jednotlivých prípadov zároveň chcem poukázať na spôsoby, akými štáty zdôvodňovali použitie sily v situáciách, keď ešte nedošlo k jednoznačnému ozbrojenému útoku. Napokon, chronologickým usporiadaním chcem poukázať aj na to, či a ako sa argumentácia postupne vyvíjala – od sporadických prípadov počas studenej vojny až po novšie konflikty, v ktorých sa otázka sebaobranu spája aj s aktivitami neštátnych ozbrojených skupín.

5.1 Kubánska kríza (1962)

Medzi modernými prípadmi diskutovanými v literatúre v súvislosti s anticipačnou reakciou na bezprostrednú hrozbu patrí aj Kubánska kríza. Kríza vznikla po tom, ako Spojené štáty zistili, že Sovietsky zväz začal na Kube rozmiestňovať balistické rakety schopné niesť jadrové hlavice.⁴⁷ Prezident USA Kennedy v reakcii vyhlásil námornú „karan-ténu“ ostrova, ktorej zmyslom bolo zastaviť ďalšie dodávky sovietskych zbraní.

Administratíva USA to zdôvodňovala nutnosťou čeliť novej strategicko-vej hrozbe, ktorá by po dokončení rozmiestnenia mohla vážne narušiť rovnováhu síl v regióne. Na druhej strane však treba poznamenať, že Američania boli v právnej argumentácii opatrní a vyhýbali sa priamemu označeniu svojho postupu za anticipačnú sebaobranu. Skôr kládli dôraz na obranný charakter opatrenia a na jeho dočasnosť.⁴⁸

Kubánsku krízu tak vnímam ako zaujímavý príklad, keď štát zareagoval na bezprostrednú strategickú hrozbu, no neurobil to explicitným odvolaním sa na rozšírený výklad čl. 51 Charty OSN. Aj preto sa

⁴⁷ Bližšie pozri FURSENKO, A., NAFTALI, T. *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro and Kennedy 1958–1964*. New York: W.W. Norton, 1997, s. 226 a nasl.

⁴⁸ SCHACHTER, O. *International Law in Theory and Practice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991, s. 150.

prikláňam k záverom prevažnej časti doktríny,⁴⁹ že z analytického hľadiska Kubánska kríza skôr ilustruje bezpečnostných dilem studenej vojny než prípad, ktorý by významne prispel k normatívnemu rozvoju doktríny anticipačnej sebaobrany v medzinárodnom práve.

5.2 Šesťdňová vojna (1967)

Izraelský útok z júna 1967 patrí medzi azda najviac diskutované príklady anticipačnej sebaobrany v praxi štátov.⁵⁰ Bezprostredne pred vypuknutím konfliktu došlo k výraznej eskalácii napätia medzi Izraelom a susednými arabskými štátmi. Egypt v máji 1967 požadoval stiahnutie mierových jednotiek OSN zo Sinajského polostrova a následne presunul značné vojenské sily do oblasti pri izraelských hraniciach. Zároveň prezident Gamál Abd an-Násir oznámil uzavretie Tiranskej úžiny pre izraelskú lodnú dopravu, čím prakticky zablokoval prístup Izraela do prístavu Eilat.⁵¹

Izrael tieto kroky interpretoval ako bezprostrednú hrozbu ozbrojeného útoku. Dňa 5. júna 1967 preto uskutočnil rozsiahly letecký úder proti egyptským vzdušným silám, ktorý znamenal začiatok Šesťdňovej vojny. Izraelská vláda následne zdôvodňovala svoj postup odkazom na právo na sebaobranu a poukazovala na bezprostrednosť a neodvratnosť hrozby. V tejto argumentácii možno rozpoznať paralely s kritériami formulovanými v historickej doktríne Caroline. Medzinárodná reakcia na tieto udalosti bola zmiešaná. Bezpečnostná rada OSN síce prijala rezolúcie vyzývajúce na zastavenie bojov, no explicitne neuznala izraelský útok ako výkon práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN

Ako som už naznačil, v právnej doktríne sa dlhodobo vedie spor o tom, či situácia v júni 1967 skutočne spĺňala kritérium bezprostrednosti, ktoré sa tradične považuje za podmienku anticipačnej sebaobrany.⁵² Kým niektorí autori považujú kombináciu egyptskej mobilizácie, uzavretia Tiranskej úžiny a regionálnej eskalácie za dostatočný indikátor hroziaceho útoku, iní upozorňujú, že samotný ozbrojený útok ešte nebol bezprostredne začatý. Osobne sa taktiež prikláňam

⁴⁹ Napr. CASSESE, A. *International Law*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 355.

⁵⁰ Porovnaj DINSTEN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*. 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 187 a nasl.

⁵¹ OREN, M. B. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 59 a nasl.

⁵² GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 160.

k tvrdeniam, že izraelský úder predstavuje hraničný prípad medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou.

5.3 Izrael a útok na Osirak (1981)

Ďalším príkladom preventívneho použitia sily je izraelský letecký útok na iracký jadrový reaktor Osirak v roku 1981. Reaktor Osirak (Tammuz-1), nachádzajúci sa v jadrovom komplexe Al-Tuwaita pri Bagdade, bol budovaný s pomocou Francúzska a podľa irackých tvrdení mal slúžiť na mierové účely v oblasti jadrového výskumu. Izrael však dlhodobo vyjadroval obavy, že projekt by mohol Iraku umožniť získať kapacity na výrobu jadrových zbraní.⁵³

Dňa 7. júna 1981 izraelské letectvo v rámci operácie Opera uskutočnilo letecký útok, pri ktorom bol reaktor zničený ešte pred jeho uvedením do prevádzky. Izrael tento krok zdôvodňoval potrebou zabrániť tomu, aby Irak získal jadrové zbrane, ktoré by v budúcnosti mohli predstavovať existenčnú hrozbu pre izraelský štát. Izraelská vláda argumentovala najmä tým, že vzhľadom na nepriateľské vzťahy medzi oboma štátmi by prípadné získanie jadrovej kapacity Irakom zásadne zmenilo strategickú rovnováhu v regióne.

Ak by sme prípad Osiraku porovnali s vyššie uvedenými udalosťami z 1967, hneď na prvý pohľad je zjavné, že v prípade Osirak nešlo o reakciu na bezprostredne hroziaci ozbrojený útok. Izraelský zásah bol zameraný na elimináciu potenciálnej budúcej hrozby, ktorá v čase útoku ešte nebola bezprostredná. V právnej doktríne sa preto tento prípad často uvádza ako príklad preventívneho použitia sily, teda použitia sily s cieľom zabrániť vzniku potenciálnej budúcej hrozby ešte predtým, než nadobudne bezprostredný charakter.

Práve táto skutočnosť predstavuje hlavný dôvod, prečo je operácia proti reaktoru Osirak v právnej literatúre často hodnotená kriticky. Zatiaľ čo niektorí autori poukazujú na špecifické bezpečnostné okolnosti Blízkeho východu a argumentujú, že v určitých situáciách môže byť eliminácia strategickej hrozby považovaná za legitímnu, väčšina právnej doktríny zastáva názor, že použitie sily proti potenciálnej budúcej hrozbe nie je zlučiteľné s reštriktívnym výkladom práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN.⁵⁴

⁵³ COHEN, A. *Israel and the Bomb*. New York: Columbia University Press, 1998, s. 231 a nasl.

⁵⁴ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150.

Aj medzinárodná reakcia na izraelský útok bola výrazne kritická. Bezpečnostná rada OSN prijala rezolúciu 487 (1981), v ktorej útok jednomyselne odsúdila ako porušenie Charty OSN a medzinárodného práva. Rezolúcia zároveň zdôraznila, že Irak má právo rozvíjať jadrový program na mierové účely pod dohľadom Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu.⁵⁵ S ohľadom na uvedené dodávam, že prípad Osirak sa v právnej literatúre často uvádza ako významný príklad ilustrujúci, že preventívne použitie sily voči vzdialeným alebo hypotetickým hrozbám nie je v súčasnom medzinárodnom práve všeobecne akceptované.

5.4 Invázia do Iraku (2003)

Invázia do Iraku v roku 2003 predstavuje jeden z najvýraznejších príkladov pokusu odôvodniť použitie sily preventívnou logikou v súčasnom medzinárodnom práve. Operáciu Iracká sloboda uskutočnila koalícia vedená Spojenými štátmi americkými a Spojeným kráľovstvom. Jej odôvodnenie vychádzalo predovšetkým z tvrdenia, že režim Saddáma Husajna predstavuje vážnu hrozbu pre medzinárodnú bezpečnosť, a to vzhľadom na podozrenie z vývoja a držby zbraní hromadného ničenia a možné prepojenie na teroristické skupiny.⁵⁶

Túto argumentáciu je potrebné vnímať v súvislosti so širším prístupom, ktorý Spojené štáty formulovali v Národnej bezpečnostnej stratégii z roku 2002. V nej sa presadzovala téza, že štát nemusí vyčkávať, až sa hrozba stane bezprostrednou, ak existuje vážne riziko, že v budúcnosti prerastie do útoku s mimoriadne závažnými následkami.⁵⁷ Práve v tomto bode však vidím zásadný problém z pohľadu medzinárodného práva, keďže takto formulovaná preventívna logika nepochybne posúva hranice sebaobrany nad rámec tradične vyžadovanej bezprostrednosti hrozby.

Podľa očakávania, aj reakcia medzinárodného spoločenstva bola prevažne kritická. Viaceré štáty spochybňovali, že by na použitie sily existoval dostatočný právny základ bez nového výslovného poverenia Bezpečnostnej rady OSN. Aj preto sa tento prípad v právnej doktríne spravidla uvádza ako výrazný príklad toho, že široko koncipovaná tzv.

⁵⁵ United Nations Security Council. Resolution 487 (1981). Adopted at the 2288th meeting, 19 June 1981. S/RES/487 (1981).

⁵⁶ BELLAMY, A. J. International Law and the War with Iraq. *Melbourne Journal of International Law*, 2003, roč. 4, č. 2, s. 497 a nasl.

⁵⁷ The National Security Strategy of the United States of America. Washington, D.C.: The White House, September 2002, s. 15 a nasl.

preventívna sebaobrana si v súčasnom medzinárodnom práve nezískala všeobecné uznanie.⁵⁸ Záverom môžem skonštatovať, že invázia do Iraku podľa môjho názoru nastavuje limity a prináša varovania pred extenzívnym výkladom práva na sebaobranu, ktoré by bolo založené na neurčitých a budúcich hrozbách.

5.5 Izraelský útok na zariadenie Al-Kibar v Sýrii (2007)

Ďalším príkladom preventívne orientovaného použitia sily, na ktorý by som chcel poukázať, je izraelský útok na sýrske zariadenie Al-Kibar v septembri 2007 (známy aj ako operácia Orchard). Cieľom útoku bol objekt, ktorý bol spájaný s výstavbou jadrového reaktora, pričom sa zároveň predpokladalo, že na projekte participovala aj Severná Kórea.⁵⁹ Ak by som mal porovnať túto operáciu s už uvedeným prípadom útoku na Osirak, v aktuálnom prípade nebol zásah bezprostredne sprevádzaný otvorenou verejnou právnou argumentáciou. Izrael dlhý čas zachovával oficiálnu mlčanlivosť a operáciu verejne potvrdil až s výrazným časovým odstupom.

Z pohľadu medzinárodného práva je tento prípad zaujímavý predovšetkým tým, že išlo o zásah proti objektu, ktorý mal podľa dostupných tvrdení predstavovať budúcu strategickú hrozbu, nie o reakciu na prebiehajúci alebo bezprostredne hroziaci ozbrojený útok. Aj v tomto prípade preto vyvstala otázka, či bolo možné takýto zásah podriadiť pod výkon sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN. V odbornej literatúre spravidla prevažuje negatívne hodnotenie súladu tohto útoku s Chartou OSN, hoci hodnotenie býva opatrnejšie než pri Osiraku, najmä vzhľadom na neúplnosť verejne dostupných informácií o samotnom zariadení a jeho účele.⁶⁰

Veľmi zaujímavo v tomto prípade vyznieva aj medzinárodná reakcia. Kým útok na Osirak bol sprevádzaný jednoznačným odsúdením zo strany Bezpečnostnej rady OSN, v prípade Al-Kibar k prijatiu porovnateľnej rezolúcie nedošlo. Diplomatická odozva bola citeľne zdržanlivejšia a celý incident nevyvolal takú intenzívnu právnú ani politickú

⁵⁸ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 56 a nasl.

⁵⁹ *Pozri International Atomic Energy Agency. Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic. Report by the Director General. Vienna: IAEA, 24 May 2011. GOV/2011/30.*

⁶⁰ CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021, s. 585 a nasl.

reakciu, aká by sa dala očakávať pri striktno formalistickom prístupe k zákazu použitia sily. Aj preto sa prikláňam k záveru, že praktické hodnotenie tzv. preventívneho použitia sily nebýva vždy determinované iba právnymi kritériami. Ale, vo významnej miere ho ovplyvňuje aj konkrétny bezpečnostný a geopolitický kontext.

5.6 Operácie proti ISIS a doktrína „unable or unwilling“

Významným impulzom pre novšie úvahy o rozsahu práva na sebaobranu sú aj vojenské operácie vedené proti organizácii ISIS po roku 2014. Po rozsiahlych útokoch tejto ozbrojenej skupiny na území Iraku požiadala iracká vláda o medzinárodnú pomoc. Na tomto základe začala koalícia vedená Spojenými štátmi uskutočňovať vojenské zásahy nielen na irackom území, ale aj proti cieľom nachádzajúcim sa v susednej Sýrii.⁶¹ Právna argumentácia štátov zapojených do operácií vychádzala predovšetkým z kolektívnej sebaobranu Iraku, keďže útoky ISIS mali pôvod v činnosti organizácie pôsobiacej cez hranice dvoch štátov a sýrske územie slúžilo ako zázemie pre ďalšie operácie tejto skupiny.

Boli to práve zásahy na území Sýrie, ktoré otvorili jednu z najdiskutovanejších otázok súčasného *ius ad bellum*. Keďže sýrska vláda s pôsobením zahraničných ozbrojených síl na svojom území v relevantnom rozsahu nesúhlasila, časť štátov začala svoju argumentáciu opierať aj o doktrínu označovanú ako „unable or unwilling“. Podľa nej môže byť použitie sily proti neštátnym aktérom na území cudzieho štátu právne odôvodnené v situácii, keď teritoriálny štát nie je schopný alebo ochotný zabrániť tomu, aby sa jeho územie využívalo na ozbrojené útoky.⁶²

V odbornej literatúre neexistuje zhoda ani o presnom obsahu tejto doktríny, ani o jej normatívnom postavení. Zástancovia zdôrazňujú, že tradičný výklad pravidiel o sebaobrane nezodpovedá situáciám, v ktorých ozbrojené útoky uskutočňujú neštátni aktéri operujúci z územia štátu, ktorý ich nedokáže efektívne kontrolovať. Kritické hlasy naopak upozorňujú, že uznanie takejto doktríny by mohlo oslabiť zákaz použitia sily a princíp územnej zvrchovanosti, keďže by štátom poskytovalo príliš široký priestor na subjektívne posúdenie toho, či je iný štát

⁶¹ UNITED NATIONS. Letter dated 23 September 2014 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the Secretary-General. New York: United Nations, 23 September 2014. UN Doc. S/2014/695.

⁶² DEEKS, A. S. 'Unwilling or Unable': Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. *Virginia Journal of International Law*, 2012, roč. 52, č. 3, s. 483 a nasl.

„neschopný“ alebo „neochotný“ konať.⁶³ Podľa môjho názoru, koncepcia „*unable or unwilling*“ akiste predstavuje pokus reagovať na bezpečnostnú realitu konfliktov s neštátnymi aktérmi, no na druhej strane sa domnievam, že až príliš rozširuje priestor pre jednostranné použitie sily bez výslovného poverenia Bezpečnostnej rady OSN, a preto nie som presvedčený o jej súlade s čl. 51 Charty OSN.

Podobne, aj doterajší vývoj skôr nasvedčuje tomu, že hoci sa odkaz na doktrínu „*unable or unwilling*“ objavil v praxi viacerých štátov, zatiaľ nemožno presvedčivo skonštatovať, že sa z nej stalo ustálené pravidlo obyčajového medzinárodného práva. Prax v tejto oblasti nie je dostatočne jednotná a rovnako absentuje aj *opinio iuris*. Z tohto dôvodu sa operácie proti ISIS v súčasnosti spravidla nevnímajú ako dôkaz všeobecného prijatia tejto doktríny, ale skôr ako prejav prebiehajúceho a stále neuzavretého vývoja právnej argumentácie v oblasti sebaobrany proti neštátnym aktérom.⁶⁴

5.7 Turecké operácie v Sýrii (2016 a neskôr)

Turecké vojenské operácie na severe Sýrie predstavujú ďalší dôležitý príklad toho, ako sa v praxi štátov posúva argumentácia založená na sebaobrane voči neštátnym ozbrojeným aktérom. Počnúc operáciou *Euphrates Shield* v roku 2016, neskôr *Olive Branch* v roku 2018 a *Peace Spring* v roku 2019, Ankara opakovane použila ozbrojenú silu na sýrskom území, a to proti ISIS a proti kurdským ozbrojeným zoskupeniam (najmä YPG, ktoré dlhodobo spája s PKK).⁶⁵ Turecká vláda tieto zásahy prezentovala ako reakciu na cezhraničné bezpečnostné hrozby a raketové či iné útoky smerujúce na jej územie.

Z pohľadu skúmanej problematiky je podstatné to, že Turecko neargumentovalo iba všeobecnou potrebou ochrany hraníc, ale výslovne sa odvolávalo na čl. 51 Charty OSN. V listoch adresovaných Bezpečnostnej rade OSN zdôrazňovalo, že sýrske územie sa stalo priestorom,

⁶³ BRUNNÉE, J. – TOOPE, S. J. Self-Defence Against Non-State Actors: Are Powerful States Willing but Unable to Change International Law? *International and Comparative Law Quarterly*, 2018, roč. 67, č. 2, s. 263 a nasl.

⁶⁴ CORTEN, O. The ‘Unwilling or Unable’ Test: Has It Been, and Could It Be, Accepted? *Leiden Journal of International Law*, 2016, roč. 29, č. 3, s. 777 a nasl.

⁶⁵ UNITED NATIONS. Letter dated 24 August 2016 from the Chargé d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2016/723, 24 August 2016 a UNITED NATIONS. Letter dated 9 October 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2019/804, 9. október 2019.

z ktorého ozbrojené skupiny vykonávajú útoky ohrozujúce tureckú bezpečnosť, pričom sýrska vláda nie je schopná takýmto aktivitám účinne zabrániť. V tejto argumentácii môžeme vidieť zreteľnú logiku doktríny „*unable or unwilling*“. Aj keď treba pripustiť, že Ankara ju nie vždy používala terminologicky úplne konzistentne.

Aj v tomto prípade medzinárodná reakcia nebola jednotná ani jednoznačná. Niektoré štáty zdôrazňovali legitímne bezpečnostné záujmy Turecka, iné upozorňovali, že rozsah a intenzita zásahov prekračujú rámec nevyhnutnej obrany a zasahujú do územnej integrity Sýrie. Bezpečnostná rada OSN síce prijala rezolúciu, ale táto neposkytla jednoznačné potvrdenie alebo naopak jednoznačné odmietnutie tureckého právneho postoja.⁶⁶

Podľa môjho názoru je prípad tureckých operácií zaujímavý aj tým, že ukazuje limity argumentu „*unable or unwilling*“ v praxi. Na jednej strane ho nemožno úplne abstrahovať od opakovaných bezpečnostných incidentov na turecko-sýrskej hranici. Na druhej strane však platí, že čím širšie štát poukazuje na hrozbu a drží vojenskú prítomnosť na cudzom území, tým ťažšie sa takýto postup zmestí do klasického rámca bezprostrednej a nevyhnutnej sebaobrany. Preto aj tu skôr vidím spornú tendenciu v praxi, než ustálené pravidlo obyčajového medzinárodného práva.

5.8 Zabitie generála Solejmáního (2020)

Dronový útok Spojených štátov z 3. januára 2020 pri bagdadskom letisku, pri ktorom zahynul generál Qassem Solejmání, predstavuje jeden z najspornejších prípadov novej praxe v oblasti sebaobrany. Solejmání bol vysokopostaveným vojenským predstaviteľom Iránu a kľúčovou osobou pri koordinácii regionálnych operácií jednotiek al-Quds. Práve preto americká administratíva tvrdila, že jeho eliminácia bola nevyhnutná na odvrátenie ďalších útokov proti americkému personálu a záujmom na Blízkom východe.⁶⁷

Právna argumentácia Spojených štátov sa opierala o predstavu anticipačnej sebaobrany, teda o možnosť použiť silu ešte pred uskutočnením ďalšieho útoku, ak je hrozba dostatočne bezprostredná. Problémom však bolo, že americká strana verejne neposkytla presvedčivé

⁶⁶ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. S/PV.8645.

⁶⁷ UNITED NATIONS. Letter dated 8 January 2020 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2020/20, 8. január 2020.

a konkrétne dôkazy o tom, že pripravované útoky mali skutočne bezprostredný charakter v zmysle reštriktívneho výkladu čl. 51 Charty OSN. Práve na tejto otázke sa následne lámala väčšina právnych analýz.⁶⁸

Okrem toho, problémom akiste bolo aj to, že k zásahu došlo na území Iraku bez jeho súhlasu. Spor sa tak netýkal iba materiálnych podmienok sebaobrany, ale aj rešpektovania irackej suverenity. V tomto ohľade má význam aj to, že ak by sa aj prijala širšia interpretácia sebaobrany voči iránskym aktivitám, stále by zostávala otvorená otázka, či použitie sily na území tretieho štátu splňalo podmienky nevyhnutnosti a proporcionality.

Reakcia štátov a doktríny bola značne rozdelená. Niektorí autori zdôrazňovali špecifický bezpečnostný kontext a postavenie Solejmáního v sieti iránskych operácií. Prevažujúca časť odbornej literatúry však ostala skeptická a upozorňovala, že príliš voľné chápanie bezprostrednosti by mohlo prakticky vyprázdniť hranicu medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou.⁶⁹ Berúc do úvahy uvedené, zabitie Solejmáního vnímam skôr ako príklad expanzívnej argumentácie o sebaobrane než ako presvedčivý precedens jej legálneho rozšírenia.

5.9 Rusko a Ukrajina (2022 a neskôr)

Invázia Ruskej federácie na Ukrajinu z februára 2022 predstavuje jeden z najvýznamnejších súčasných príkladov pokusu o využitie právneho jazyka sebaobrany na ospravedlnenie rozsiahleho použitia sily. Moskva svoju vojenskú operáciu formálne oprela o viacero tvrdení, najmä o ochranu obyvateľstva Donbasu a o kolektívnu sebaobranu „Doneckej ľudovej republiky“ a „Luhanskej ľudovej republiky“, ktoré krátko predtým uznala za nezávislé štáty. V oficiálnej komunikácii adresovanej OSN sa odvolávala na čl. 51 Charty OSN a prezentovala svoje konanie ako reakciu na údajnú hrozbu a pokračujúce násilie zo strany Ukrajiny.⁷⁰

Prevažná časť štátov, ako aj odbornej literatúry však ruské odôvodnenie odmietla a kvalifikovala inváziu ako porušenie zákazu použitia

⁶⁸ MILANOVIC, M. The Soleimani Strike and Self-Defence Against an Imminent Armed Attack. EJIL: Talk!

⁶⁹ O'CONNELL, M., E. The Killing of Soleimani and International Law. EJIL: Talk!

⁷⁰ UNITED NATIONS. Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, S/2022/154, 24. február 2022.

sily podľa čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Mimoriadny význam mala aj reakcia MSD v konaní podľa Dohovoru o genocíde, v ktorom súd v marci 2022 nariadil Ruskej federácii okamžite pozastaviť vojenské operácie na území Ukrajiny.⁷¹ Hoci predmet tohto konania nebol totožný s plným posúdením *ius ad bellum*, rozhodnutie výrazne posilnilo medzinárodnoprávne odmietnutie ruskej pozície.

Vo svetle uvedeného, konflikt na Ukrajine ukazuje, že diskusia o tzv. preventívnej či anticipačnej sebaobrane nie je len technickou otázkou výkladu čl. 51 Charty OSN, ale aj otázkou odolnosti medzinárodného práva voči jeho účelovej interpretácii.

5.10 Izrael, Spojené štáty a Irán (2024 a neskôr)

Eskalácia medzi Izraelom a Iránom od roku 2024 otvorila ďalšiu vrstvu diskusie o rozsahu sebaobrane v podmienkach regionálne prepojeného konfliktu. Bezprostredným impulzom sa stal izraelský útok z 1. apríla 2024 na iránsky diplomatický areál v Damasku, po ktorom Irán 13. apríla 2024 pristúpil k rozsiahlemu útoku dronmi a raketami smerujúcimi na izraelské územie. Irán tento krok formálne oznámil Bezpečnostnej rade OSN ako výkon vlastného práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN.⁷²

Už samotná právna kvalifikácia týchto udalostí je však sporná. Na jednej strane bol útok na iránsky diplomatický areál v Damasku zo strany viacerých štátov a predstaviteľov OSN široko kritizovaný ako zásah do chránených diplomatických priestorov a ako možné porušenie medzinárodného práva,⁷³ čo posilňuje iránsky argument, že išlo o zásah proti chráneným štátnym priestorom. Na druhej strane z toho ešte automaticky nevyplýva, že každý následný vojenský úder voči Izraelu spĺňal podmienky nevyhnutnosti a proporcionality v zmysle čl. 51 Charty OSN. Medzi existenciou protiprávneho predchádzajúceho zásahu a zákonnosťou následnej ozbrojenej odpovede preto nemožno robiť priamu skratku.

⁷¹ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), Order of 16 March 2022, I.C.J. Reports 2022, s. 211 a nasl.

⁷² UNITED NATIONS. Letter dated 13 April 2024 from the Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2024/305, 16. apríl 2024.

⁷³ <https://press.un.org/en/2024/sc15650.doc.htm>

Do opatrení proti iránskemu útoku sa zároveň zapojili aj ďalšie štáty, najmä Spojené štáty a Spojené kráľovstvo. Tým sa právna situácia ešte viac skomplikovala, keďže do popredia vystúpili otázky kolektívnej sebaobrany, rozsahu pomoci tretích štátov a prípustnosti obranných opatrení prijímaných v reálnom čase proti prebiehajúcemu útoku. Táto rovina však neskôr neostala iba pri obranných zásahoch proti iránskym strelám a dronom, keďže v ďalšej fáze konfliktu prešli Izrael a Spojené štáty k priamym úderom proti cieľom na iránskom území.

Výrazný zlom nastal 28. februára 2026, keď Spojené štáty americké v koordinácii s Izraelom uskutočnili rozsiahle údery proti iránskym vojenským a jadrovým cieľom v rámci operácie označovanej ako *Epic Fury*. Podľa dostupných správ bol pri úvodných úderoch zabitý aj Najvyšší vodca Alí Chameneí.⁷⁴ Irán následne reagoval raketovými útokmi proti Izraelu a ďalším cieľom v regióne. V nasledujúcich dňoch došlo aj k vážnemu narušeniu bezpečnosti lodnej dopravy v Hormuzskom prielive. K 18. marcu 2026⁷⁵ konflikt nadobudol charakter intenzívneho ozbrojeného stretu s vysokými civilnými stratami.⁷⁶

Spojené štáty a Izrael svoje konanie odôvodňujú individuálnou a kolektívnou sebaobranou voči hrozbe vyplývajúcej z iránskych vojenských kapacít a jadrového programu, pričom argumentácia smeruje k širšiemu výkladu kritéria bezprostrednosti. Irán naopak kvalifikuje tieto kroky ako akt agresie a uplatňuje nárok na odvetné opatrenia v rámci práva na sebaobranu.

Domnievam sa, že z právneho hľadiska ide o vysoko kontroverznú situáciu. Obrana proti priamym raketovým útokom je vo všeobecnosti subsumovateľná pod čl. 51 Charty OSN. Naopak, rozsiahle ofenzívne operácie vedené na území Iránu, zamerané na jadrovú infraštruktúru a vojenské velenie, sa približujú konceptu preventívneho použitia sily proti budúcej hrozbe.⁷⁷ Rozlíšenie medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou sa v tomto kontexte výrazne oslabuje.

Medzinárodné reakcie ostávajú výrazne polarizované. Kým časť západných štátov izraelsko-americké operácie podporuje alebo toleruje, iné štáty ich označujú za porušenie zákazu použitia sily. Štáty globálneho Juhu a viaceré moslimské krajiny ich vo veľkej miere kritizujú

⁷⁴ <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/israel-us-launch-strikes-iran-2026-02-28/>

⁷⁵ Dátum finalizácie prípravy článku.

⁷⁶ <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-weighs-military-reinforcements-iran-war-enters-possible-new-phase-2026-03-18/>

⁷⁷ Porovnaj GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 150 a nasl.

ako protiprávne. Bezpečnostná rada OSN pritom neostala úplne paralyzovaná, keďže 11. marca 2026 prijala rezolúciu 2817 (2026) odsudzujúcu iránske útoky proti regionálnym susedom.⁷⁸ Hoci sa Čína a Rusko zdržali, nepoužili veto, čo potvrdzuje, že Bezpečnostná rada OSN napriek polarizácii dokázala prijať rezolúciu s jasným odsúdením iránskych akcií.

Domnievam sa, že prípadové štúdie, na ktoré som poukázal ukazujú pomerne konzistentný obraz praxe štátov. Hoci sa v rôznych historických aj súčasných situáciách opakovane objavujú snahy opierať použitie sily o preventívnu logiku, tieto pokusy zatiaľ nevedli k jej všeobecnému prijatiu v rámci práva na sebaobranu. Kľúčové pritom ostáva rozlíšenie medzi anticipačnou sebaobranou, viazanou na bezprostrednú a neodvratnú hrozbu, a tzv. preventívnu sebaobranou smerujúcou proti vzdialenejšiemu riziku, keďže práve absencia bezprostrednosti podľa môjho názoru zásadne bráni jej subsumovaniu pod čl. 51 Charty OSN. Jednotlivé prípady zároveň naznačujú, že hodnotenie použitia sily v praxi nie je determinované výlučne právnymi kritériami, ale v nemalej miere závisí aj od konkrétneho bezpečnostného a geopolitického kontextu.

Napriek tomu však nevidím dostatočne jednotnú prax ani presvedčivé *opinio iuris*, ktoré by umožňovali hovoriť o vzniku novej obyčajovej normy legitimizujúcej preventívne použitie sily, pričom novšie tendencie spojené s operáciami proti neštátnym aktérom a doktrínou „*unable or unwilling*“ skôr vnímam ako prejav prebiehajúceho a zatiaľ neuzavretého vývoja než ako dôkaz jeho stabilizácie.

6 Technologický vývoj a tlak na flexibilnejší výklad bezprostrednosti

Jedným z najvýraznejších impulzov súčasnej diskusie o hraniciach sebaobrany v medzinárodnom práve je nepochybne technologická premena bezpečnostného prostredia. Klasický model *ius ad bellum*, vybudovaný na Charte OSN a následne rozvíjaný judikatúrou a doktrínou, vznikol v období, keď bolo možné útok ozbrojených síl spravidla identifikovať s väčším časovým predstihom a priestorom na politické i vojenské rozhodovanie. Dnes však štáty čelia hrozbám, ktoré sa môžu materializovať podstatne rýchlejšie, prípadne v takých formách, ktoré sťažujú ich včasnú identifikáciu, pripočítateľnosť aj právnu

⁷⁸ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. SC/16315.

kvalifikáciu. Ide najmä o balistické a hypersonické nosiče, diaľkovo vedené úderné systémy, autonómne prostriedky a kybernetické operácie schopné ochromiť kritickú infraštruktúru v priebehu veľmi krátkeho času.⁷⁹

Práve táto zmena objektívne skracuje časový úsek medzi rozpoznaním hrozby a jej možným naplnením. V minulosti mohol byť pojem bezprostrednosti spájaný najmä s časovou blízkosťou ozbrojeného útoku. V súčasnom prostredí však časové kritérium samo osebe nemusí postačovať. Ak by sa totiž bezprostrednosť posudzovala výlučne podľa toho, či útok nastane „už o chvíľu“, medzinárodné právo by mohlo štát postaviť pred situáciu, v ktorej by efektívna obrana už fakticky nebola možná. Práve na tento problém reaguje časť modernej doktríny, ktorá sa pokúša tradičný koncept bezprostrednosti nanovo interpretovať s prihliadnutím na povahu nových hrozieb.⁸⁰

Významným príspevkom v tomto smere je podľa môjho názoru predovšetkým štúdiá Schmitta, podľa ktorého nemožno hodnotenie bezprostrednosti redukovat' na mechanické časové kritérium. V centre jeho úvahy stojí otázka, či štát nedospel do „posledného okna príležitosti“ konať účinne na svoju obranu. Ak by sa totiž čakalo na neskorší moment, obrana by už mohla byť prakticky bezúčelná alebo neprimerane riskantná. Schmitt týmto prístupom neobhajuje všeobecné právo na preventívne použitie sily proti vzdialeným hrozbám, ale upozorňuje, že v určitých situáciách môže byť tradičné chápanie bezprostrednosti príliš rigidné na to, aby zodpovedalo súčasným operačným realitám.⁸¹ Uvedené však vnímam do značnej miery rezervovane, keďže takto formulované kritérium „posledného okna príležitosti“ posúva podľa môjho názoru ťažisko posúdenia z objektívnej bezprostrednosti útoku na strategický odhad štátu. Tým sa bezprostrednosť môže meniť z obmedzujúceho právneho štandardu na pružný argument legitimizujúci skoršie použitie sily.

Podobné uvažovanie ako u Schmitta môžeme vidieť aj u Bethlehem, ktorý zdôrazňuje, že hodnotenie bezprostrednosti má byť

⁷⁹ SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law, Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 513 a nasl.

⁸⁰ Pozri napr. SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law, Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 513 a nasl., resp. ROCKEFELLER, M., L. The Imminent Threat Requirement for the Use of Preemptive Military Force: Is It Time for a Non-Temporal Standard?, Denver Journal of International Law and Policy, 2004, roč. 33, č. 1, s. 131 a nasl.

⁸¹ SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law, Michigan Journal of International Law, 2003, roč. 24, č. 2, s. 534.

založené na širšom súbore faktorov a nemožno ho zužovať len na časovú blízkosť útoku. Navrhuje preto viacfaktorový prístup, v rámci ktorého treba prihliadať napríklad na povahu hrozby, pravdepodobnosť útoku, schopnosti útočiaceho aktéra, predchádzajúci vzorec jeho správania či na otázku, či existuje iná reálna možnosť odvrátenia útoku. Aj keď Bethlehemove návrhy vznikli primárne v kontexte ozbrojených útokov neštátnych aktérov, ich širší význam spočíva v tom, že smerujú k funkčnému, a nie čisto chronologickému chápaniu bezprostrednosti.⁸² Práve tento funkčný prístup však podľa môjho názoru oslabuje normatívnu určitosť pojmu bezprostrednosti, keďže doň vnáša viacero premenných založených na prognóze a rizikovom hodnotení. V dôsledku toho sa môže stierať hranica medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou, čo je z pohľadu systému Charty OSN mimoriadne citlivé.

Technologický tlak na flexibilnejší výklad bezprostrednosti sa osobitne prejavuje v oblasti kybernetických operácií. Tieto totiž môžu byť vedené tak, aby ich príprava zostala dlhý čas skrytá, zatiaľ čo ich účinky sa môžu prejaviť náhle a vo veľkom rozsahu. Odborná diskusia preto čoraz častejšie kladie otázku, či možno tradičné parametre sebaobrany bezo zvyšku preniesť aj do digitálneho prostredia. Tallinn Manual 2.0 v tomto smere síce nepredstavuje prameň pozitívneho práva, no ako vplyvná expertná kodifikácia výstižne ukazuje, že pri posudzovaní kybernetických operácií narastá význam kontextu, pravdepodobných následkov a faktickej možnosti reagovať včas.⁸³ Práve kybernetický priestor odhaľuje, že čisto lineárna predstava útoku ako jednorazovej kinetickej udalosti je dnes často neudržateľná. Avšak, ani osobitosti kybernetického priestoru podľa môjho názoru samy osebe neodôvodňujú uvoľnenie právnych podmienok sebaobrany.⁸⁴ Skôr poukazujú na rastúcu náročnosť ich aplikácie v prostredí vysokej neistoty, čo by malo viesť k väčšej opatrnosti, nie k oslabeniu reštriktívnych limitov použitia sily.

V kontexte vyššie uvedeného dodávam, že expanzívnejšie doktrínálne prístupy doteraz nezískali jednoznačnú prevahu ani v judikatúre MSD, ani v dostatočne jednotnej praxi. Práve naopak, značná časť literatúry upozorňuje, že príliš voľné chápanie bezprostrednosti by mohlo viesť k rozmazaniu hranice medzi anticipačnou a tzv. preventívnou

⁸² BETHLEHEM, D. Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4. s. 769 a nasl.

⁸³ Porovnaj SCHMITT, M., N. (gen. ed.), *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

⁸⁴ Pozri aj JANKUV, J. a kol. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. s. 281.

sebaobranou. Takýto posun by bol z hľadiska systému Charty OSN mimoriadne citlivý, pretože by oslabil výnimočný charakter sebaobrany ako úzko vymedzenej výnimky zo zákazu použitia sily.⁸⁵

Záverom by som rád skonštatoval, že technologický vývoj síce vytvára silný argument pre opätovné premyslenie spôsobu, akým sa bezprostrednosť vykladá, no sám osebe ešte neposkytuje dostatočný základ pre uznanie všeobecného práva na preventívne použitie sily proti nebezpečným hrozbám. Skôr vedie k záveru, že tradičné kritérium bezprostrednosti nemožno chápať výlučne mechanicky a izolovane od operačného kontextu. To však ešte neznamená, že by bolo možné rezignovať na jeho reštriktívnu funkciu. Práve naopak, čím sú technológie rýchlejšie, deštruktívnejšie a menej predvídateľné, tým väčší význam má zachovanie prísnych právnych limitov, ktoré majú zabrániť tomu, aby sa logika sebaobrany nestala iba zámienkou pre legalizáciu preventívnej vojny.

7 Formuje sa nová obyčajová norma?

Otázka, či sa v oblasti anticipačnej alebo dokonca tzv. preventívnej sebaobrany formuje nová obyčajová norma medzinárodného práva, patrí k najcitlivejším bodom celej diskusie o použití sily. V tejto súvislosti už totiž nejde iba o výklad čl. 51 Charty OSN alebo o hodnotenie jednotlivých doktrinálnych pozícií, ale o podstatne zásadnejší problém: či sa normatívna architektúra *ius ad bellum* fakticky mení prostredníctvom správania štátov. Takáto otázka si vyžaduje zvýšenú opatrnosť. Pri úvahe o vzniku novej obyčaje totiž nestačí identifikovať niekoľko prípadov, v ktorých sa štáty odvolali na širšie chápanie sebaobrany. Potrebné je preukázať relatívne konzistentnú a reprezentatívnu prax (*usus longaevus*) sprevádzanú presvedčením o právnej záväznosti takéhoto postupu (*opinio iuris*). Bez súbehu týchto dvoch prvkov nemožno hovoriť o vzniku novej všeobecnej normy, ale nanajvýš o pretrvávajúcom normatívnom spore.

Práve tu sa podľa môjho názoru ukazuje, že argument o údajne prebiehajúcej transformácii obyčajového práva býva v literatúre aj v politickej argumentácii neraz nadhodnotený. Skutočnosť, že niektoré štáty v určitých situáciách presadzujú extenzívnejší výklad sebaobrany, ešte

⁸⁵ Pozri napr. DEEKS, A., S. Taming the Doctrine of Pre-Emption, in WELLER, M. (ed.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 661 – 688.

sama osebe neznamená, že sa tým automaticky vytvára nové pravidlo všeobecného medzinárodného práva. V oblasti použitia sily navyše treba byť pri takýchto záveroch ešte zdržanlivejší než inde, pretože ide o jednu z najcitlivejších oblastí medzinárodného právneho poriadku, v ktorej sa jednotlivé štátne tvrdenia často formulujú účelovo, pod tlakom konkrétnej krízy a bez širšej podpory ostatných aktérov. Nie každé ospravedlnenie použitia sily je preto vhodné chápať ako prejav *opinio iuris*. Niekedy ide skôr o pokus legitimizovať výnimočný krok *ex post*.⁸⁶

Navyše, ak sa pozrieme na súčasný stav diskusie, tento vykazuje skôr pluralitu prístupov než konsolidáciu pravidla. Na jednej strane stojí reštriktívna línia, ktorú reprezentuje významná časť doktríny a s ňou kompatibilné jadro judikatúry MSD. Gray dlhodobo upozorňuje, že rozšírenie sebaobrany za rámec skutočne prebiehajúceho alebo bezprostredne hroziaceho ozbrojeného útoku by znamenalo zásadné oslabenie zákazu použitia sily ako základného princípu Charty OSN.⁸⁷ Corten podobne zdôrazňuje, že v tejto oblasti nemožno zamieňať politickú alebo strategickú presvedčivosť určitého konania s jeho právnou prípustnosťou.⁸⁸ Ruys zasa na základe rozsiahlej analýzy praxe po roku 1945 dospieva k záveru, že ani po 11. septembri nedošlo k takému zjednoteniu praxe a *opinio iuris*, ktoré by umožňovalo hovoriť o všeobecnom prijatí anticipačnej či tzv. preventívnej sebaobrany v širšom zmysle.⁸⁹

Ako bolo naznačené, túto reštriktívnu líniu podporuje aj samotný MSD, hoci nie vždy výslovne na úrovni otázky anticipačnej sebaobrany. Ako bolo poukázané v kapitolách vyššie, jeho judikatúra systematicky viaže výkon práva na sebaobranu na existenciu ozbrojeného útoku a zároveň dôsledne trvá na požiadavkách nevyhnutnosti a proporcionality. Súd síce neposkytol kategorické stanovisko k tomu, či je anticipačná sebaobrana za určitých mimoriadnych okolností možná, no rozhodne ani nevytvoril interpretačný priestor pre všeobecnú akceptáciu voľnejšieho prístupu. Ak sa pozrieme na jeho rozhodovaciu líniu ako na celok, skôr potvrdzuje tendenciu brániť extenzívnemu

⁸⁶ Porovnaj CORTEN, O. Controversies Over the Customary Prohibition on the Use of Force: A Methodological Debate, *European Journal of International Law*, 2005, roč. 16, č. 5, s. 803 a nasl.

⁸⁷ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 4. vydanie, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 150.

⁸⁸ CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021, s. 420 a nasl.

⁸⁹ RUYTS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 437 a nasl.

rozširovaní výnimiek zo zákazu použitia sily než naopak. Preto sa mi javí metodologicky nepresvedčivé tvrdiť, že by sa nová običaj formovala v situácii, keď najvýznamnejší medzinárodný súdny orgán takýto trend ani implicitne jasne nepotvrďuje.

Na druhej strane nemožno ignorovať ani expanzívnejšiu líniu, ktorá upozorňuje, že bezpečnostné prostredie sa mení rýchlejšie než klasické právne kategórie. V predošlej kapitole som v tejto súvislosti poukázal na postoje kapacít ako Schmitt, či Bethlehem. Dôležité je na tomto mieste zdôrazniť, že niektoré príklady z praxe, najmä po roku 2001, týmto úvahám do určitej miery poskytli politickú oporu, osobitne v súvislosti s operáciami proti teroristickým skupinám alebo s doktrínou „*unable or unwilling*“. Nemožno preto poprieť, že v systéme *ius ad bellum* existuje reálny tlak na pružnejší výklad niektorých tradičných podmienok sebaobrany.

Napriek uvedenému sa domnievam, že ani táto expanzívnejšia línia zatiaľ neprekročila prah potrebný na vznik novej všeobecnej običajovej normy. Dôvodov je hneď viacero. Po prvé, samotná prax štátov nie je dostatočne jednotná. Aj tam, kde štáty použijú silu v situáciách balansujúcich na hrane anticipačnej sebaobrany, často volia opatrnú alebo viacvýznamovú právnu argumentáciu. Neraz sa vyhýbajú tomu, aby otvorene tvrdili existenciu všeobecného práva na zásah proti vzdialenejšej hrozbe. Po druhé, reakcie ostatných štátov bývajú rozpačité, selektívne alebo mlčiace, pričom práve v takto citlivej oblasti nemožno mlčanie bez ďalšieho automaticky interpretovať ako súhlas. Po tretie, samotná expanzívnejšia literatúra nie je úplne jednotná v tom, kam až má flexibilnejší výklad siahať. Inak povedané, neexistuje ani jasne vymedzený alternatívny model, ktorý by nahrádzal tradičné chápanie čl. 51 Charty OSN.

Za osobitne dôležité považujem aj to, že diskusia sa často vedie na hrane medzi anticipačnou a tzv. preventívnou sebaobranou, pričom práve tu vzniká najväčšie riziko pojmového aj normatívneho sklzu. Ak sa za relevantnú prax začnú považovať aj prípady založené len na všeobecnej prognóze budúcej hrozby, potom sa samotný pojem sebaobrany začne vzdáľovať od svojej tradičnej funkcie a približovať sa strategickému manažmentu rizika. Takýto posun by bol z môjho pohľadu ťažko zlučiteľný s logikou Charty OSN. Medzinárodné právo nie je konštruované tak, aby štátom priznalo voľnú právomoc neutralizovať potenciálne budúce nebezpečenstvá podľa vlastného uváženia. Jeho základnou funkciou je práve obmedzovať priestor pre jednostranné a preventívne vojenské rozhodnutia. Ak by sa táto hranica príliš rozmazala,

vznikol by normatívny rámec, v ktorom by bolo možné takmer každé závažnejšie bezpečnostné podozrenie preklopiť do jazyka sebaobrany. To by podľa môjho názoru neznamenal evolúciu *ius ad bellum*, ale jeho postupnú eróziu.

Preto sa prikláňam k záveru, že doterajšie dôkazy nasvedčujú skôr pretrvávajúcej fragmentácii než vzniku novej všeobecnej normy obyčajového práva. Existuje síce tlak na flexibilnejšie chápanie bezprostrednosti a na adaptáciu práva na nové formy hrozieb, no tento tlak sa zatiaľ nepremenil na dostatočne konzistentnú a všeobecne akceptovanú normotvornú prax. Skôr než o zrod novej obyčaje ide podľa môjho názoru o pokračujúci spor medzi dvoma koncepciami medzinárodného poriadku: jednou, ktorá kladie dôraz na stabilitu a reštriktívnosť výnimiek zo zákazu použitia sily, a druhou, ktorá uprednostňuje vyššiu mieru operačnej adaptability. V súčasnom stave vývoja však prvá z týchto koncepcií zostáva z právneho hľadiska presvedčivejšia.

Záver

Ambíciou predloženého článku bolo posúdenie otázky, či preventívne použitie sily v užšom zmysle (tzv. preventívnu sebaobranu) možno považovať za dovolené podľa súčasného medzinárodného práva. Východiskom skúmania bol právny rámec Charty OSN, osobitne zákaz použitia sily podľa čl. 2 ods. 4 a právo na individuálnu a kolektívnu sebaobranu podľa čl. 51. Práve vzťah medzi týmito ustanoveniami určuje hranice prípustného použitia ozbrojenej sily v súčasnom *ius ad bellum*.

Ťažiskom pri naplnení cieľa bola najmä analýza zodpovedajúcich ustanovení Charty OSN, judikatúry MSD, praxe štátov, pričom bokom som neponechal ani doktríny v zastúpení renomovanými expertami z oblasti. Vykonaná analýza ma doviedla k záveru, že preventívny útok proti nebezpečnej hrozbe zostáva podľa prevažujúceho výkladu platného medzinárodného práva nedovolený. Judikatúra MSD dlhodobo potvrdzuje, že výkon práva na sebaobranu je viazaný na existenciu ozbrojeného útoku, pričom zároveň podlieha požiadavkám nevyhnutnosti a proporcionality. Hoci súd výslovne a definitívne nevyriešil otázku anticipačnej sebaobrany, jeho rozhodovacia línia neotvára priestor pre uznanie všeobecného práva na preventívne použitie sily proti vzdialenejším hrozbám.

Rovnako doktrinálna diskusia potvrdzuje, že rozhodujúci význam má odlišenie anticipačnej a tzv. preventívnej sebaobrany. Kým pri

anticipačnej sebaobrane sa diskusia sústreďuje na situácie bezprostrednej a neodvratnej hrozby, tzv. preventívna sebaobrana smeruje proti hrozbe, ktorá tento stupeň ešte nedosiahla. Práve absencia bezprostrednosti predstavuje zásadnú právnu prekážku jej subsumovania pod čl. 51 Charty OSN. Široké prijatie opačného výkladu by zároveň oslabovalo väzbu medzi sebaobranou a ozbrojeným útokom a rozširovalo by priestor pre jednostranné použitie sily na základe subjektívnych bezpečnostných odhadov.

Tento záver podporujú aj analyzované prípadové štúdie. Ukazujú, že hoci sa v praxi štátov opakovane objavujú pokusy ospravedlniť skoršie použitie sily preventívnou logikou, takéto konanie spravidla nenachádza dostatočne široké právne prijatie. Platí to pre staršie aj novšie prípady. Ani pri operáciách proti neštátnym aktérom a pri argumentácii spojenej s doktrínou „*unable or unwilling*“ zatiaľ nemožno hovoriť o takej miere jednotnej praxe (*usus longaevis*) a *opinio iuris*, ktorá by odôvodňovala záver o vzniku novej obyčajovej normy.

Technologický vývoj nepochybne vytvára tlak na flexibilnejšie chápanie bezprostrednosti. Rýchlosť moderných zbraňových systémov, kybernetické operácie, autonómne prostriedky a skracovanie reakčného času vedú k otázke, či tradičné kritériá sebaobransy zostávajú plne funkčné. Hoci technologický vývoj a bezpečnostné prostredie vytvárajú rastúci tlak na flexibilnejšie chápanie bezprostrednosti, doteraz nedošlo ku potvrdeniu novej obyčajovej normy. Skôr sa ukazuje, že čím sú hrozby rýchlejšie, menej predvídateľné a deštruktívnejšie, tým väčší význam má zachovanie prísnych právnych limitov. Ich oslabenie by totiž zvyšovalo riziko omylu, zneužitia aj ďalšej erózie zákazu použitia sily.

Napätie medzi bezpečnostnou racionalitou a normatívnou rigiditou *ius ad bellum* preto pretrváva a pravdepodobne bude s ďalším technologickým vývojom narastať. Toto napätie však zatiaľ nevedlo k takej premene medzinárodného práva, ktorá by umožňovala považovať preventívne použitie sily proti nebezpečnej hrozbe za dovolený výkon práva na sebaobranu.

Na základe uvedeného konštatujem, že cieľ článku bol naplnený. Výskum ukázal, že súčasné medzinárodné právo ani napriek meniacemu sa bezpečnostnému a technologickému prostrediu neposkytuje dostatočný právny základ pre uznanie preventívneho použitia sily v užšom zmysle ako zákonnej formy sebaobransy. Výskumnú hypotézu preto považujem za potvrdenú.

Zoznam použitej literatúry

1. AREND, A. C., BECK, R., J. *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London: Routledge, 1993. ISBN 978-0415093040.
2. BELLAMY, A. J. *International Law and the War with Iraq*. Melbourne *Journal of International Law*, 2003, roč. 4, č. 2. ISSN 1444-8602.
3. BETHLEHEM, D. *Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors*. *American Journal of International Law*, 2012, roč. 106, č. 4. ISSN 0002-9300.
4. BOWETT, D., W. *Self-Defence in International Law*. Manchester: Manchester University Press, 1958.
5. BROWNLIE, I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press. 1963.
6. BRUNNÉE, J., TOOPE, S., J. *Self-Defence Against Non-State Actors: Are Powerful States Willing but Unable to Change International Law?* *International and Comparative Law Quarterly*, 2018, roč. 67, č. 2. ISSN 0020-5893.
7. CASSESE, A. *International Law*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 9780199259397.
8. COHEN, A. *Israel and the Bomb*. New York: Columbia University Press, 1998. ISBN 0231104820.
9. CORTEN, O. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. (2. vydanie). Oxford: Hart Publishing, 2021. ISBN 978-1-50994-899-4.
10. CORTEN, O. *The 'Unwilling or Unable' Test: Has It Been, and Could It Be, Accepted?* *Leiden Journal of International Law*, 2016, roč. 29, č. 3. ISSN 0922-1565.
11. CORTEN, O. *Controversies Over the Customary Prohibition on the Use of Force: A Methodological Debate*, *European Journal of International Law*, 2005, roč. 16, č. 5. ISSN 0938-5428.
12. DEEKS, A. S. *'Unwilling or Unable': Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense*. *Virginia Journal of International Law*, 2012, roč. 52, č. 3. ISSN 0042-6571.
13. DEEKS, A., S. *Taming the Doctrine of Pre-Emption*, in WELLER, M. (ed.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015. ISBN 978-0-19-967304-9.
14. DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 7. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. ISBN 978-1-107-19114-3.
15. FURSENKO, A., NAFTALI, T. *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro and Kennedy 1958–1964*. New York: W.W. Norton, 1997. ISBN 978-0393040708.

16. GOLDSMITH, P. Legal Basis for the Use of Force Against Iraq. Statement to the House of Lords, 17 March 2003. In: Hansard, House of Lords, vol. 646, col. WA2–WA3. Dostupné na: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldhansrd/vo030317/text/30317w01.htm> cit. 4.3.2026
17. GRAY, C. International Law and the Use of Force, 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2018. ISBN 978-01-9880-841-1.
18. GREEN, J. A. The Persistent Objector Rule in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-870421-8.
19. GREENWOOD, C. International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida and Iraq. San Diego International Law Journal, 2003, roč. 4, č. 1. ISSN 1539-7904.
20. JANKUV, J. a kol. Medzinárodné právo verejné. Prvá časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-559-3.
21. JENNINGS, R., Y. The Caroline and McLeod Cases, American Journal of International Law, 1938, Vol. 32, č. 1. ISSN 0002-9300.
22. MILANOVIC, M. The Soleimani Strike and Self-Defence Against an Imminent Armed Attack. EJIL: Talk!, 7 January 2020. Dostupné na: <https://www.ejiltalk.org/the-soleimani-strike-and-self-defence-against-an-imminent-armed-attack/> cit. 18.3.2026.
23. O'CONNELL, M. E. "The Myth of Preemptive Self-Defense." ASIL Task Force Papers, 2002. Dostupné na: <https://www.nycrcriminallawyer.com/wp-content/uploads/2014/07/oconnell.pdf> cit. 5.3.2026.
24. O'CONNELL, M., E. The Killing of Soleimani and International Law. EJIL: Talk!, 6 January 2020. Dostupné na: <https://www.ejiltalk.org/the-killing-of-soleimani-and-international-law/>. cit. 18.3.2026.
25. ORAKHELASHVILI, A. Peremptory Norms in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-929596-8.
26. OREN, M. B. Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 9780195151749.
27. RANDELZHOFFER, A., DÖRR, O. (eds.). The Charter of the United Nations: A Commentary. Vol. I. (3. vydanie). Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-963976-2.
28. ROCKEFELLER, M., L. The Imminent Threat Requirement for the Use of Preemptive Military Force: Is It Time for a Non-Temporal Standard?, Denver Journal of International Law and Policy, 2004, roč. 33, č. 1. ISSN 0196-2035.
29. RUYTS, T. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-76664-7.

30. SADOFF, D., A. A Question of Determinacy: The Legal Status of Anticipatory Self-Defense. *Georgetown Journal of International Law*, 2009. roč. 40. ISSN 1550-5200.
31. SCHACHTER, O. *International Law in Theory and Practice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991. ISBN 978-0792310242.
32. SCHMITT, M., N. Preemptive Strategies in International Law. *Michigan Journal of International Law*, 2003, roč. 24, č. 2. ISSN 1052-2867.
33. SCHMITT, M., N. (gen. ed.), *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, Cambridge University Press, Cambridge 2017. ISBN 978-1-107-17722-2
34. SHAW, M., N. *International Law*. 9. vydanie. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. ISBN 978-1-10-873305-2.
35. SVÁK, J., MAREČEK, L. a kol. *Medzinárodné právo verejné a úvod do verejného medzinárodného práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2024. ISBN 978-80-571-0704-0.
36. TAMS, C. J. The Use of Force against Terrorists. *European Journal of International Law*, 2009. ISSN 0938-5428.
37. WEBSTER, D. Letter to Lord Ashburton of 6 August 1842, in: MOORE, J. B. (ed.). *A Digest of International Law*, vol. II. Washington: Government Printing Office, 1906. Dostupné na: <https://archive.org/details/digestofinternat02mooriala> cit. 3.3.2026.
38. WELLER, M. (ed.). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-967304-9.
39. INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic*. Report by the Director General. Vienna: IAEA, 24 May 2011. GOV/2011/30.
40. INTERNATIONAL LAW COMMISSION. *Draft Conclusions on Identification of Peremptory Norms of General International Law (jus cogens)*, with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*. 2022. Vol. II, Part Two. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_14_2022.pdf cit. 3.3.2026
41. *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington, D.C.: The White House, September 2002.
42. UNITED NATIONS. Letter dated 23 September 2014 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the Secretary-General. New York: United Nations. S/2014/69523. September 2014.
43. UNITED NATIONS. Letter dated 24 August 2016 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations

- addressed to the President of the Security Council, S/2016/723, 24 August 2016.
44. UNITED NATIONS. Letter dated 9 October 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2019/804, 9. október 2019.
 45. UNITED NATIONS. Letter dated 8 January 2020 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2020/20, 8. január 2020.
 46. UNITED NATIONS. Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, S/2022/154, 24. február 2022.
 47. UNITED NATIONS. Letter dated 13 April 2024 from the Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2024/305, 16. apríl 2024.
 48. UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL.S/PV.8645. 24 október 2019.
 49. UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. S/PV.9602, 14. apríl 2024.
 50. UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. SC/16315, 11. marec 2026
 51. UNITED NATIONS. A/79/143, 12. júl 2024.
 52. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 1986.
 53. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996.
 54. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, Judgment, ICJ Reports 2003.
 55. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ Reports 2005.
 56. Reuters: Which key Iranian figures have been killed in US-Israeli strikes?
 57. <https://www.reuters.com/world/middle-east/which-key-iranian-figures-have-been-killed-us-israeli-strikes-2026-03-18/> cit. 18.3.2026.
 58. Reuters: US weighs military reinforcements as Iran war enters possible new phase.
 59. <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-weighs-military-reinforcements-iran-war-enters-possible-new-phase-2026-03-18/> cit. 18.3.2026.

60. Briefing Security Council on Reported Israeli Attacks against Iran's Diplomatic Premises in Syria, Top UN Official Urges Efforts to Prevent Further Escalation <https://press.un.org/en/2024/sc15650.doc.htm>
cit. 18.3.2026.